

תנופה והגשה במנחות

א. פתיחה

ב. מצות התנופה

1. חובת הבעלים או חובת הכהן

2. חובת הגברא או חובת הקרבן

3. מהות התנופה

ג. בין התנופה וההגשה

1. מצות ההגשה

2. היחס בין התנופה וההגשה

ד. מהות ההגשה

1. פעולה בקומץ או פעולה בשיריים

2. תורת המנחות

ה. סיכום

א. פתיחה

המשנה במנחות (ה, ה) מביאה רשימה של מנחות שטעונות תנופה והגשה:

יש טעונות הגשה ואינן טעונות תנופה, תנופה ולא הגשה, הגשה ותנופה, לא תנופה ולא הגשה. אלו טעונות הגשה ואינן טעונות תנופה...

השילוב של המשנה בין דיני התנופה וההגשה בנוי לכאורה על ההנחה שקיים ביניהם קשר ודמיון.¹ הבנה דומה עולה מהגמרא במגילה (כ ע"ב) שלומדת את הדין שהגשה כשרה דווקא ביום באמצעות היקש לתנופה:

ולתנופה – דכתיב "ביום הניפכם את העמר". ולהגשה – דאיתקש לתנופה, דכתיב "ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת והניף... והקריב".

דוגמא נוספת לזיקה ביניהן עולה מן הגמרא במנחות (ס ע"ב) שקובעת שכל המנחות שיש בהן תנופה יש בהן הגשה:

מנחת סוטה שטעונה תנופה אינו דין שטעונה הגשה... מנחת העומר שטעונה תנופה אינו דין שטעונה הגשה.

מאידך גיסא, ניתן להצביע על מספר הבדלים משמעותיים בין הפעולות. ראשית, ההגשה היא מעשה מובהק של מנחות שאינו קיים בסוגי קרבנות נוספים. לעומת זאת, התנופה

1. מבנה דומה עולה במשנה במנחות (ה, ג) לגבי השמן והלבונה ששניהם מרכיבים בתוך המנחה.

קיימת במגוון רחב של קרבנות, כגון המנחה והאשם והשלמים, וכן בחפצים שאינם שייכים כל כך לעולם הקרבנות, כגון הביכורים והלולב.

הבדל משמעותי נוסף בין התנופה להגשה עולה מתוך פסוקי התורה. ההגשה מתוארת בפרשת ויקרא כפעולה שנעשית על ידי כוהן ומקרבת את המנחה אל המזבח:

וְהִבֵּאתָ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מֵאֲלֵה לֵה' וְהִקְרִיבָהּ אֶל הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁה אֶל הַמִּזְבֵּחַ:
(ויקרא ב, ח)

לעומת זאת, התנופה אינה מקרבת את הקרבן אל המזבח. וכן מתיאור התנופה בחזה ושוק בקרבן השלמים עולה שהיא מתקיימת על ידי בעלי הקרבן:

דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמִּקְרִיב אֶת זֶבַח שְׁלָמָיו לֵה' יָבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ לֵה' מִזְבֵּחַ שְׁלָמָיו: יָדָיו תְּבִיאֶנָּה אֶת אֲשֵׁי ה' אֶת הַחֹלֶב עַל הַחֶזֶה יָבִיאֵנוּ אֶת הַחֶזֶה לְהִנְיֹף אֹתוֹ תְּנוּפָה לְפָנֵי ה'.

(ויקרא ז, כט-ל)

נראה ששני כיוונים אלו בהבנת היחס בין התנופה להגשה באים לידי ביטוי בדיון הגמרא במנחות לגבי מיקום התנופה וההגשה:

"לפני ה'" – במזרח. והא אמר: "לפני ה'" – יכול במערב! אמרי: הני מילי מנחה דאיברי חטאת, וחטאת טעונה יסוד, וקרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד, אבל הכא "לפני ה'" קרינא ביה.

(מנחות סא ע"א)

הגמרא מבארת שהביטוי "לפני ה'" שנאמר בתנופה פירושו במזרח העזרה. היא מקשה על פירוש זה מפעולת ההגשה שאף בה נאמר הביטוי "לפני ה'" ומקומה במערב העזרה. הגמרא מניחה אפוא בשלב זה שפעולות התנופה וההגשה זהות בגדריהן. אולם, למסקנה דוחה הגמרא הבנה זאת ומחלקת בין הפעולות – ההגשה במערב והתנופה במזרח.

על מנת לבחון את היחס בין התנופה להגשה יש לדון באופייה ובמהותה של כל אחת מהן בנפרד.

ב. מצות התנופה

1. חובת הבעלים או חובת הכהן

הגמרא במנחות (סא ע"א) עוסקת בזהות המניף, ולומדת מהיקש בין תנופה בקרבן השלמים לתנופה בביכורים² שפעולת התנופה מתקיימת על ידי הכוהן והבעלים יחד:

2. [הערת מערכת: על מצוות התנופה בביכורים ודרך קיומה ראו בהרחבה: הרב יהודה זולדן, 'תנופה בביכורים', מעלין בקודש לא עמ' 131].

מאי טעמא דראב"י? גמר יד יד משלמים, כתיב הכא "ולקח הכהן הטנא מידך", וכתיב התם "ידיו תביאנה", מה כאן כהן אף להלן כהן, ומה להלן בעלים אף כאן בעלים, הא כיצד? כהן מניח ידו תחת ידי בעלים ומניף.

הגמרא מוסיפה שהכוהן מניח את ידו תחת יד הבעלים. התוספות על אתר מקשים מהגמרא במנחות (צד ע"א) שכותבת ששותפים אינם יכולים להניף קרבן ביחד בגלל פסול חציצה:

משום דלא אפשר, היכי ליעביד? לינפו כולהו בהדי הדדי – קא הוא חציצה.

על מנת ליישב את הסתירה, מחדשים התוספות (ד"ה כהן מניח) שיד הכוהן אינה מונחת מתחת יד הבעלים ממש, אלא שניהם אווזים בכלי, הבעלים בחלקו העליון (אזני הכלי) והכוהן בחלק התחתון (שולי הכלי):

לא דווקא קאמר תחת יד הבעלים ממש, דא"כ הוא לא יד הבעלים חציצה בין הכלי ובין יד הכהן, ובסוף שתי מדות (לקמן צד ע"א) מסקינן גבי בעלי חרין לינפו כולהו בהדי הדדי קא הוא חציצה. אלא הבעלים אווזין באוגני הכלי, והכהן בשולי מלמטה, והיינו תחת יד הבעלים...

בהמשך דבריהם התוספות מביאים את תשובת רש"י:

ובקונטרס פי' לקמן בפרק שתי מדות (דף צג ע"א) דתנופת הכהן לא איכפת לן אם יש בה חציצה, דעיקר תנופה בבעלים היא.

אולם, התוספות מקשים על דבריו, שהרי מדרשת הגמרא (יד יד משלמים) נראה שחובת התנופה מוטלת על הבעלים ועל הכוהן בשווה:

וקשה דמנא ליה הא הא תרוייהו כתיבן.

נראה שקושייתם מתורצת על פי דברי רש"י במקורם בכת"י (נדפסו על הדף; מנחות שם) שהוסיף וכתב: "דעיקר תנופה בבעלים כדכתיב על כפי הנזיר". רש"י לומד מן האמור בשלמי הנזיר (ויקרא ו, יט-כ): "ונתן [=הכוהן] על כפי הנזיר: והניף הכהן אותם תנופה לפני ה'" – שהכהן מניח (את הזרוע הבשלה, החלה והרקיק) על כפי הבעלים (הנזיר) ומניף יחד עמו כאשר ידו תחת יד הבעלים, כדרשת הגמרא.³

הריטב"א (סוכה מז ע"ב) נוקט כעמדת התוספות שפסול חציצה קיים אף בתנופת הכוהן, אך בעניין השאלה העקרונית על מי מוטלת חובת התנופה הוא מסכים עם שיטת רש"י:

הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף. פי' תחת יד הבעלים לאו דוקא, דהוי חציצה, אלא לומר שמסייע עמהם והבעלים עיקר והוא טפל.

3. ועיין תוספות יו"ט מנחות ט, ט שכותב שרש"י למד את שיטתו מסברא.

הריטב"א מסביר שמשמעות לשון הגמרא שהכהן מניח ידו "תחת יד הבעלים" היא שהבעלים מניפים והכהן רק מסייע בהנפה.⁴

תירוץ נוסף לסתירה בין הסוגיות עולה בתוספות קידושין (לו ע"ב ד"ה מכניס כהן):

וי"ל דלא דמי, דהכא היינו טעמא דלא הוי חציצה בכה"ג, לפי שהוא גזירת הכתוב דבעינן כהן ובעלים. אבל התם גבי שני שותפין חשיב כה"ג חציצה אם אחד מהם מניח ידו תחת יד חברו, לפי שאינה גזירת הכתוב שיהיו שניהן מניפים עוד.

התוספות מבארים שלגבי הבעלים והכהן אין פסול חציצה, כיון שגזירת הכתוב שיניפו ביחד, מה שאין כן לגבי תנופת השותפים שאין גזירת הכתוב שמחייבת אותם להניף ביחד. ויש לעיין מהי משמעות גזירת הכתוב, שכן בוודאי שהיא אינה עוסקת בדיני חציצה אלא באופי חובת התנופה.

נראה לבאר שלדעת תוספות תנופת הכהן ותנופת הבעלים אינן שתי תנופות נפרדות שנובעות משני חיובים נפרדים, אלא מדובר בתנופה אחת ובחובה משותפת. מכיון שכך, ידי הבעלים אינן גוף זר שחוצץ בפני ידי הכהן, אלא הן נחשבות כגוף הכהן ומשתלבות בתנופתו.⁵ ניתן להוסיף, שלדעת התוספות חובת התנופה אינה חובת הגבדא המניף, אלא חובת הקרבן המונף, שהקרבן מחייב את תנופת הבעלים והכהן יחדיו. בתנופת השותפים, לעומת זאת, כל אחד מהשותפים מתחייב בחובה נפרדת בשל חלקו בקרבן, ולכן יש פסול חציצה.⁶

שיטה נוספת בהבנת אופי חובת התנופה עולה בחידושי המהרי"ט בקידושין (לו ע"ב ד"ה כהן מכניס):

עוד יש לומר, דלא אשכחן תנופה אלא בכהן, דכתיב "והניף הכהן" אבל הבעלים כתיב "ידיו תביאנה", שתהיה המנחה בידי וכהן מניף. לכך אמרו מכניס את ידו תחת הבעלים ומניף.

-
4. אלא שלפי זה עדיין לא ברור מאיפה נובע פסול החציצה לדעת הריטב"א אם כל תפקיד הכהן הוא לסייע לבעלים, וצ"ע. [הערות העורך (ב.א.): לכאורה גם לריטב"א יש דין חציצה, כי שניהם חייבים להניף. הוא רק מחדש שהבעלים צריכים להפעיל יותר כוח בהרמה, אבל חובת מגע יד הכהן חייבת להיות. ולהבדיל מרש"י שסובר שגזה"כ מפקיעה דין חציצה, סובר הריטב"א שדין חציצה קיים, אך בניגוד לתוס' שסוברים שחובת ההנפה שווה, הריטב"א מחלק בין חובת ההחזקה לחובת ההנפה (באופן הפוך לדברי הגר"ז המובאים להלן) **תשובת המחבר**: בהחלט הצעה מעניינת, רק אעיר שהחובה של "מגע יד" ללא "מעשה תנופה" מסתברת הרבה יותר בבעלי הקרבן (וכפי שיבואר להלן) שכן נגיעתו היא חלק מהגדרת הזהות של הקרבן].
5. וכלשון הריטב"א במכות יח ע"ב (ד"ה הא כיצד): פירוש ואף על גב דכתיב ולקח הכהן אין יד בעלים חציצה **דחמנא עבד יד שניהם כיד אחד**, כן פירשו בתוס' לפי פשט הברייתא.
6. עיין קהילות יעקב קידושין סימן לג.

המהרי"ט מבאר שבאופן עקרוני חובת התנופה מוטלת על הכוהן דווקא, להפך משיטת הריטב"א, אלא שהכוהן מחויב להניף את חלקי הקרבן בהיותם מונחים בתוך יד הבעלים. נמצא שלדעת המהרי"ט הנחת יד הבעלים תחת הקרבן אינה נובעת מחובת תנופה נפרדת, אלא היא חלק מהגדרת החפצא המונף על ידי הכוהן – קרבן שמוחזק בידי הבעלים – ולכן יד הבעלים אינה חוצצת בין ידי הכוהן לכלי המונף.

ניתן לסייע הבנה זאת מן האמור בתנופת שלמי נזיר (במדבר ו, יט-כ): "ולקח הכהן את הזרוע בשלה... ונתן על כפי הנזיר... והניף אותם הכהן", וכן מן האמור בתנופת המילואים (שמות כט, כד): "ושמת הכל על כפי אהרון ועל כפי בניו והנפת אתם תנופה לפני ה'".⁷ בפסוקים אלו התנופה מתוארת כמעשה שנעשה על ידי הכוהן בשעה שהקרבן מונח בתוך ידי הבעלים, ומכאן שהכוהן הוא הפועל העיקרי במעשה התנופה ותפקיד הבעלים מתמצה בהחזקת הקרבן בשעת התנופה.⁸

יתכן לבאר כך את דברי התוספות-רי"ד בקידושין בתירוץ קושיית התוספות (לו ע"ב ד"ה כיצד):

דלא קשיא ולא מידי, דלא הוי חציצה פסולה אלא בין יד הבעלים ולקרבן, דכל תנופה על ידי בעלים כתיבא, בשלמים כתיב "ידיו תביאנה את אשי ה'" ובנזיר כתיב "ונתן על כפי הנזיר" ובסוטה כתיב "ולקח הכהן מיד האשה" אבל בין יד כהן לקרבן לא פסלה חציצה, דודאי יד בעלים הויא חוצצת בנתיים.

הרי"ד מוכיח מפסוקי התורה שהתנופה מתקיימת כאשר הקרבן מונח בתוך יד הבעלים ולכן הן אינן תוצאות בפני תנופת הכוהן, וקצת משמע מדבריו שהבעלים אינם מתחייבים במעשה תנופה אלא שהקרבן צריך להיות מונח בתוך ידיו בשעת תנופת הכוהן.

הגרי"ז (מנחות סא ע"ב) מעלה הסבר דומה להסבר המהרי"ט בביאור שיטת רש"י, והוא מוסיף שלפי הבנה זאת בעיית החציצה קיימת דווקא בין יד הבעלים לכלי, אך לא מצד פעולת התנופה אלא בשל הדרישה שהקרבן יהיה מונח בתוך יד הבעלים בשעת התנופה:⁹

והנראה בביאור דבריו דהנה רש"י בחומש על הפסוק ידיו תביאנה (ויקרא ז, ל) כתב שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונים בה ויד כהן מלמטה ומניפן ע"כ,

7. משה רבינו שימש ככוהן במילואים ואהרון ובניו כבעלי הקרבן.
8. המהרי"ט מוכיח את שיטתו מהפסוקים בפרשת צו לגבי תנופת חזה ושוק שמהם לומדת הגמרא במנחות סא ע"א את חובת הבעלים בתנופה ולא כתוב בהם שהבעלים מניפים אלא שהבעלים מביאים את הקרבן בתוך ידיהם.
9. וכן מעלה המלבי"ם (פרשת צו קמה): "ור"ל כשאמר והניף הכהן יכול להיות חציצה בין יד הכוהן להאימורין. הגם שיד בעלים מפסיקים והוא מניף באמצעותם, משא"כ בבעלים שאמר ידיו תביאנה צריך להיות בידיו ממש לא ע"י אמצעי, שלא תהיה באמצעות יד הכוהן."

ומבואר דמלבד מעשה התנופה דמניף הבעלים איכא עוד דין שיהיו מונחין ביד הבעלים, ומשו"ה אמרינן לקמן (דף סב ע"א) דמניח האימורין בפיסת יד הבעלים, ולפי"ז נראה דבאמת לא היה שייך כלל דין חציצה לגבי תנופה דהא כל דין חציצה דאיכא בעבודות הוא משום דבעינן עצמו של כהן, אבל בתנופה דבעינן רק שיהיה מניף אותן וא"כ כל שהבעלים מניפין הוי תנופה ולא איכפת לנו כלל בחציצה, וע"כ נראה דכל דין חציצה בתנופה הוא משום דמלבד מעשה התנופה דבעינן הא איכא עוד דין דבעינן שיהיו מונחין ביד הבעלים ועל זה הוא דפוסל חציצה.¹⁰

סוגיה נוספת שבה עולות שאלות אלו באופי התנופה היא הגמרא במנחות סא ע"ב שדנה בחובת התנופה בקרבן נשים ועכו"ם:

תנו רבנן: בני ישראל מניפין ואין העובדי כוכבים מניפין, בני ישראל מניפין ואין הנשים מניפות. א"ר יוסי: מצינו שחלק הכתוב בין קרבן ישראל לקרבן עובדי כוכבים לקרבן נשים בסמיכה [שקרבן עכו"ם ונשים פטור מסמיכה], יכול נחלוך בתנופה [שקרבן העכו"ם והנשים יהיו פטורים מתנופה]? לא, מה לי חלק בסמיכה שהסמיכה בבעלים, נחלוך בתנופה שהתנופה בכהנים? א"כ מה תלמוד לומר "בני ישראל"? בני ישראל מניפין ואין העובדי כוכבים מניפין, בני ישראל מניפין ואין הנשים מניפות.

למסקנת הגמ', בקרבן עכו"ם ונשים מקיים הכוהן את התנופה במקום הבעלים כיוון "שהתנופה בכהנים", וזאת בשונה מסמיכה שאינה נעשית בהם על ידי כוהן כיון "שהסמיכה בבעלים". מפשטות הדברים משמע כשיטת המהרי"ט שחובת התנופה מוטלת על הכוהן בלבד, ולכן אפילו קרבן נשים ועכו"ם חייבים בתנופה למרות שהבעלים אינם יכולים להניף.

10. מבואר בדבריו שיש שני דינים בתנופת הבעלים, דין של מעשה תנופה ודין של יד הבעלים, וזאת בשונה קצת ממה שמשמע מדברי המהרי"ט שיש רק דין אחד של יד הבעלים. ובהמשך דבריו הגרי"ז דן בבעיית החציצה לגבי תנופת הכהן: "אמנם עדיין צ"ע דכל זה ניחא בבעלים דכל דין חציצה שבה הוא מדין דבעי שיהא מונח בידי בעלים, אבל בתנופת כוהן יהיה בה דין חציצה ככל העבודות דפוסל חציצה, ונראה דאם נימא דתנופה לא חשיבא עבודה ניחא, ואפילו אם נימא דתנופה חשיבא עבודה מ"מ הא כתב מרן הגר"ח דעצמו של כהן בעינן דוקא היכא דבעי ימין, וא"כ הכא דמניף בשתי ידיו ע"כ דאין כאן דין ימין ולא בעינן עצמו של כהן כלל". הגרי"ז מתלבט האם תנופת הכוהן מוגדרת כעבודה או כמעשה מצוה שאיננו עבודה, והוא מסביר שאף אם מדובר בעבודה אין צורך בגופו של כוהן ולכן אין בעיה של חציצה. לכאורה שני כיוונים אלו נחלקו בהבנת אופי התנופה. לפי הכיוון הראשון שמדובר בעבודת תנופה חובת הבעלים וחובת הכוהן הן שתי חובות נפרדות, וכשיטת התוספות במנחות. ולפי הכיוון השני שאף תנופת הכוהן מוגדרת כמעשה מצווה ולא כעבודה, ניתן להבין שהכהן והבעלים מתחייבים במצוה אחת של תנופה, וכשיטת התוספות בקידושין. ועיין עוד להלן בזה.

תנופה והגשה במנחות

אמנם, הראשונים מבארים את הסוגיה באופנים אחרים. רש"י מפרש שהכוהן הוא שליח האישה, וכוונת הגמרא שבשונה מהסמיכה שמחייבת בעלים, התנופה מועילה בשליחות:

שהתנופה בכהנים – ויכולים עובדי כוכבים ונשים לעשות כהן שליח.¹¹

מאידך, התוספות (ד"ה יכול) מפרשים שכוונת הגמרא היא שבשונה מסמיכה שהיא חובת הבעלים בלבד, תנופה היא גם חובת הכוהן, ולכן בקרבן נשים אף שהאישה אינה יכולה להניף, הכוהן עדיין מחוייב לקיים את חובתו:

כלומר לא נחלוק כדמסיק דיש טעם בסמיכה שיהא בבעלים והכתוב מיעט עובדי כוכבים ונשים אבל תנופה בכהנים נמי וכשמיעט הכתוב עובדי כוכבים ונשים מיעט ולא כהנים.

נמצא אפוא שתוספות ורש"י דבקים בעמדתם העקרונית בעניין אופי חובת התנופה.¹² לדעת רש"י תנופה היא חובת הבעלים ולכן בקרבן נשים שהבעלים אינם יכולים להניף הכוהן מניף בשליחותו. ואילו לדעת התוספות תנופה היא חובת הבעלים והכוהן ולכן הכוהן המניף מקיים את חובתו ולא את חובת הבעלים.

כיוון אפשרי נוסף בהבנת החילוק בין התנופה לסמיכה עולה מלשון הגמרא בתחילת הסוגיה:

הכי קאמר: אחד אנשים ואחד נשים קרבנן טעון תנופה, ותנופה עצמה בישראל אבל לא בידי נשים.

מלשון הגמרא משמע שתנופת הכוהן בקרבן נשים היא קיום של חובת הקרבן. לפי זה, ניתן להבין את החילוק שבין התנופה לבין הסמיכה באופן אחר: הסמיכה מוגדרת כחובת הבעלים ולכן קרבן נשים פטור מסמיכה, ואילו התנופה היא חובת הקרבן ולכן בקרבן נשים הכוהן מקיים את התנופה.¹³

11. האחרונים התקשו רבות בשיטת רש"י הן מצד הלכות תנופה והן מצד הלכות שליחות, ואכמ"ל.

12. וכן כותב הרשב"ש (ד"ה גמרא מאי קאמר).

13. ויש להעיר שהרמב"ם בהלכות מעשה קרבנות (ט, טז) מביא לשון דומה: "היתה אשה בעלת הקרבן אינה מניפה, אבל הכוהן מניף שקרבנה טעון תנופה והיא פסולה לתנופה". כך הבין הגרי"ז (מנחות סא, ב) את מהות התנופה ולכן הוא התקשה מאוד בהבנת שיטת רש"י: "שם, ברש"י ד"ה שהתנופה בכהנים, ויכולים עכ"ם ונשים לעשות כוהן שליח, וצ"ע מאי ענין שליח הכא הא המיעוט הוא רק על תנופתן אבל הקרבן מצד עצמו הא בעי תנופה דעל זה לא קאי המיעוט והכוהן יניף אותו". בסוף דבריו הגרי"ז הביא את דברי השיטה מקומצת (אות ב) שמבאר שהסיבה שקרבן העכו"ם פטור מתנופה היא שהעכו"ם אינם אוכלים את הבשר ולכן אין לקרבן בעלים, והוא מתקשה להבין את דבריו: "והנה בשיטמ"ק (אות ב) פירש דמשו"ה בעכו"ם אין תנופה בקרבנו משום דאין אוכלין הבשר

2. חובת הגברא או חובת הקרבן

ניתן להביא מספר ראיות לכך שהתנופה היא חובת הקרבן. הגמרא בזבחים (ד ע"ב) דנה במקור להלכת שינוי קודש, ובתוך הדיון הגמרא מעלה שלא ניתן ללמוד את דין שינוי קודש בשאר קרבנות מקרבן שלמים בגלל הדינים המיוחדים שקיימים בו:

וכי תימא נילף משלמים, מה לשלמים שכן טעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק.¹⁴

מבואר מדברי הגמרא שמצות תנופה מוגדרת כחובת הקרבן ולכן ניתן לראותה כחומר בקרבן שלמים שאינה קיימת בקרבנות נוספים.¹⁵

הוכחה נוספת להבנה זאת עולה מהגמרא ביומא (ה ע"א) שדנה האם תנופה בזבחים מעכבת את כפרת הקרבן וקובעת שהתנופה נקראת "שיירי מצוה"¹⁶:

דתניא: "לתנופה לכפר", וכי תנופה מכפרת? והלא אין כפרה אלא בדם, שנאמר "כי הדם הוא בנפש יכפר", ומה תלמוד לומר "לתנופה לכפר" – שאם עשאה לתנופה שיירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כפר, וכפר.

מבואר בגמרא שלמרות שהתנופה אינה מעכבת את עיקר כפרת הקרבן הרי שהיא מעכבת רובד מסוים של הכפרה, ומכאן שהתנופה מוגדרת כחובת הקרבן.¹⁷ יש להוסיף לכך

- ואין להם דין בעלים, וצ"ע מאי איכפת לנו דאין להם דין בעלים אטו קרבן בלא בעלים לא יהיה בו דין תנופה, וצ"ע. ונראה שהשטמ"ק סובר כשיטת רש"י שהתנופה היא חובת הבעלים, ולכן קרבן שאין לו בעלים כמו קרבן העכו"ם פטור מתנופה.
14. וכן הוא במנחות ס ע"ב לגבי תנופה במנחות.
15. ויש להעיר שהאחרונים דנו לגבי הסמיכה והנסכים האם מדובר בחובת הבעלים או בחובת הקרבן ויש צדדים לכאן ולכאן ואכמ"ל.
16. ויש לציין את הגמרא במנחות סב ע"א: "אמר רבי יוסי בר רב אבין, זאת אומרת: שיירי מצוה מעכבים את הפורענות, דהא תנופה שיירי מצוה היא, ועוצרת רוחות רעות וטללים רעים", ורש"י על אתר מקשר בין הסוגיות: "שיירי מצוה היא – דלא מעכבא כפרה ולא עיקר מצוה כדאמרינן בפרק שתי מדות (לקמן / מנחות/ דף צג:). שאם עשה לתנופה שיירי מצוה מעלה עליו הכתוב (לענין מצוה מן המובחר) כאילו לא כיפר וכיפר".
17. בגמרא בזבחים ו ע"א מבואר שההקדמה מועילה לכפרת הגברא ולא לכפרה כלפי שמיא, כלומר שהקרבן מכפרת על החטא אך הבעלים אינם עושים נחת רוח לקונם (רש"י שם). ונראה שאילו התנופה מוגדרת כמצוה המוטלת על הגברא לא יתכן שאי קיומה תעכב את איכות הכפרה של הקרבן. אמנם, יתכן להבין שהקרבן אינה נפגמת כלל אלא שהבעלים אינם מתרצים לפני קונם כיון שלא קיימו את חובת התנופה המוטלת עליהם. אך פשטות לשון הגמרא מורה שאי קיום התנופה היא פגם בריצוי הקרבן ולא רק בריצוי הבעלים, ומכאן שהתנופה היא קיום בקרבן. ויש להעיר שבגמרא במנחות יט ע"א עולה שהתנופה בשלמי נזיר מעכבת אף את עיקר כפרת הקרבן, ועיין עוד בשפת אמת מנחות יח ע"א (ד"ה שם ולא הניף) שמביא מחלוקת ראשונים בשאלה האם התנופה מעכבת במנחת העומר.

תנופה והגשה במנחות

שתוספות במנחות (מז ע"א) מציעים שאף שקיום התנופה בפועל אינו מעכב הרי שהאפשרות לקיים אותה מעכבת, וכעין הדין של "כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו", ולכן קרבן שאינו ראוי לתנופה נפסל (ד"ה שיהא):

תימה הא משעת תנופה בעי לחם ואף על גב דלא מעכב ראוי מיהא בעינן ושמא אפי' ראוי לא בעינן.

כך ניתן לבאר את המשנה במנחות (ט, ט) שעוסקת בהבדלים בין התנופה והסמיכה:

חומר בסמיכה מבתנופה ובתנופה מבסמיכה שאחד מניף לכל החברים ואין אחד סומך לכל החברים.

המשנה קובעת שבקרבן השותפים פעולת הסמיכה מתקיימת על ידי כלל השותפים ואילו פעולת התנופה מתקיימת על ידי אחד מהשותפים בלבד. נראה שהסבר הדבר הוא שסמיכה היא חובת הבעלים ולכן כל אחד מהשותפין מחוייב לסמוך, אך תנופה היא חובת הקרבן ולכן ניתן להסתפק בתנופת אחד השותפים.¹⁸

מאידך, הראשונים שחולקים על הבנה זאת באופי התנופה וסוברים שהיא חובת גברא יצטרכו להסביר שהשותף שמניף עושה זאת עבור כל השותפים ובכך הוא פוטר אותם מחובתם.¹⁹ ואכן, מלשון המשנה שכותבת "ש אחד מניף לכל החברים" משתמע קצת שתנופת אחד השותפים מוציאה את האחרים ידי חובתם. דיוק דומה עולה בגמרא במנחות (דף סב ע"ב):

ת"ר: חמשה שהביאו קרבן אחד – אחד מניף על ידי כולם, והאשה – כהן מניף על ידה, וכן השולח קרבנותיו ממדינת הים – כהן מניף על ידו.

הגמרא מביאה שלושה מקרים של תנופות שבהם האדם המניף איננו בעלי הקרבן ולגבי כולם הגמרא כותבת שהמניף עושה זאת "על ידי" הבעלים. ונראה שהסבר הלשון שהמניף מוציא את הבעלים ידי חובתם, ואם כן מסוגיה זאת עולה שהתנופה מוגדרת כחובת הבעלים ולא כחובת הקרבן.²⁰

ראיה נוספת לכך שהתנופה היא חובת גברא עולה מתוך דברי התוספות בקידושין (לו ע"א). המשנה בקידושין (א, ח) מביאה רשימה של עבודות שנוהגות באנשים ולא בנשים,

18. עיין חזון יחזקאל מנחות י, ד.

19. ועיין כסף משנה עבודת כוכבים ב, י וכנסת ראשונים מנחות סא ע"ב הערה קמה-קמט.

20. ויש להעיר שהרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות ט, טו מתנסח באופן דומה: "שנים שהביאו שלמים בשותפות האחד מניף ברשות חבירו אפילו הם מאה אחד מניף על ידי כולם, מה שאין כן בסמיכה". ולכאורה לפי דברינו לעיל (הערה 12) מדוייק בלשון הרמב"ם שהתנופה היא חובת הקרבן ולא חובת הבעלים (ועיין גרי"ז מנחות דף סב, ב ד"ה שם בגמ' ת"ר שנשאר בצ"ע בהבנת דבריו). ולכאורה צריכים לומר שהרמב"ם סובר שקיימים שני דינים בתנופה, חובת הקרבן וחובת הבעלים.

והגמרא בקידושין (לו ע"א) לומדת הלכה זאת מדרשות הפסוקים. תוספות מקשים שלכאורה ניתן לפטור אישה ללא דרשות אלו שכן עבודות הקרבן הן מצות עשה שהזמן גרמא. בתירוצם התוספות מסבירים שיש לחלק בין חיוב הגברא לבין כשרות הקרבן, ושדרשות הגמרא מחדשות שעבודת האישה פוסלת את הקרבן. אולם, תוספות מעירים שתירוצן זה אינו מסביר את הצורך בדרשה מיוחדת לגבי סמיכה ותנופה, שכן פעולות אלו אינן מעכבות את כשרות הקרבן. תוספות מסבירים את הצורך בדרשה לגבי פעולות אלו בצורה אחרת (ד"ה הקבלות והזאות):

מיהו מסמיכה קשה אמאי איצטריך קרא למעטינהו דהא עבודה לא אתחלל בהכי כלומר בלא סמיכה נמי אין הקרבן פסול בכך ואם נעשה סמיכה בנשים לא מיפסל קרבן בכך... וי"ל דמ"מ איצטריך קרא למעוטי דסד"א משום דכתיב וסמך ושחט איתקש סמיכה לשחיטה מה שחיטה כשרה בנשים... אף סמיכה כשרה בנשים להכי איצטריך למעוטי ותנופה נמי איצטריך למעוטי משום דאשכחן תנופה דכשרה בנשים כדמפרש לקמן.

עולה אפוא בדברי התוספות שפטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא מספיק בכדי לפטור נשים מסמיכה ומתנופה, ולכאורה פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא מועיל בכדי לפטור אישה ממצווה שמוטלת עליה בלבד ולא מחובה שנובעת מהקרבן. נמצא איפוא שלדעת התוספות חובת הסמיכה והתנופה חלה על בעלי הקרבן ולא על הקרבן עצמו, ובתירוצם לא נראה שהם חוזרים בהם מהבנה עקרונית זאת.²¹ דברים מפורשים בכיוון זה עולים מדברי התוספות רא"ש, אלא שהרא"ש מיישב את קושיית התוספות באופן אחר (ד"ה בני אהרן):

ומיהו קשה מסמיכה שאינה עבודה אלא חובה התלויה בבעלים ולמה לי קרא לפטור נשים תיפוק לי דהוי מ"ע שהזמן גרמא דאינה אלא ביום...מיהו מתנופה קשה דהיא חובת הבעלים ואינה אלא ביום כדאיתא בסוף פ"ב דמגילה, ומיהו בתנופה איכא חובת הבעלים עם הכהנים.

הרא"ש כותב שהסיבה שלא ניתן ליישם בתנופה את פטור מצוות עשה שהזמן גרמא היא הגדרתה כ"חובת הבעלים עם הכהן". בהסבר דבריו ניתן ללכת בשני כיוונים. כיוון אחד הוא שהרא"ש סובר שחובת התנופה מוטלת על הכהן בלבד ולא על בעלי הקרבן, והכהן הרי אינו פטור ממצוות עשה שהזמן גרמא. לחילופין, ניתן לבאר ש"חובת הבעלים עם הכהנים" פירושו שחובת הבעלים והכהן היא חובה אחת שחלה על הקרבן. מאחר שכך, פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא, פטור שנאמר במצוות שמוטלות על האישה בלבד, לא יוכל לפטור נשים מתנופה, חובה שמוטלת על הקרבן.

21. לפי זה נראה שהתוספות כאן נוקטים כתירוצן השני בתוספות בקידושין לו ע"ב שהוא התירוצן של התוספות במנחות סא ע"ב לעיל.

3. מהות התנופה

המורם מכל הנ"ל שבהבנת אופי התנופה קיימות ארבע גישות שנובעות משתי שאלות מרכזיות: האחת, האם חובת התנופה היא חובת הקרבן או חובת הגברא. השנייה, בהנחה שמדובר בחובת הגברא האם מדובר בחובת הבעלים או בחובת הכוהן. לדעת התוספות בקידושין (לו ע"א תשובה א') תנופה היא חובת הקרבן. לדעת רש"י תנופה היא חובת הבעלים והכוהן מסייע לבעלים למלא את חובתם. לדעת המהרי"ט תנופה היא חובת הכוהן, והיא מתקיימת כאשר חלקי הקרבן מונחים בתוך ידיו של הבעלים. לדעת התוספות במנחות תנופה היא חובת הכוהן וחובת הבעלים בנפרד.²²

בביאור שיטות אלו יש לדון במהות פעולת התנופה, ונראה להעלות שלושה כיוונים מרכזיים. הכיוון הראשון עולה מתוך הפסוקים בפרשת צו (ויקרא ז, כט-ל):

דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמִּקְרִיב אֶת זֶבַח שְׁלֵמֹתָיו לַה' יָבִיא אֶת קֶרְבָּנוֹ לַה' מִזְבַּח שְׁלֵמֹתָיו: יָדָיו תְּבִיאֶנָּה אֶת אֲשֵׁי ה' אֶת הַחֶלֶב עַל הַחֹזֶה יְבִיאֵנוּ אֶת הַחֹזֶה לְהִנִּיף אֹתוֹ תְּנוֹפֶה לְפָנֵי ה': (ויקרא פרק ז, כט-ל)

22. נציין שתי נפקא מינות נוספות שנידונו באחרונים. א. **ברכת התנופה**: המנחת חינוך דן בשאלה מי מברך את ברכת התנופה והעלה שתי אפשרויות (מצוה קמא'): "וברש"י עירובין נ' מבואר דמברכין על התנופה ברכת המצוה אך לא נתבאר מי המברך אי הכוהן או הבעל"ל ולפ"מ שהביאו בתוס' מנחות ד' רש"י שעיקר מצות תנופה על הבעלים ע"כ אינו מזיק החציצה לכוהן א"כ הבעלים מברכין. אך לדברי התוספות צ"ע ואפשר ששניהם מברכין הבעלים והכוהן. ופשוט דברכת הכוהן היא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן. אף דמצוה בבעלים ג"כ מכל מקום הא דהמצוה על הכוהן הוא גזה"כ מחמת כהונה דז"פ". לאור מה שהתבאר יש לסכם כך: לדעת רש"י הבעלים מברכים ולא הכהן; לדעת המהרי"ט הכוהן מברך ולא הבעלים; לדעת התוספות במנחות שניהם מברכים, ברכת הבעלים על התנופה וברכת הכוהן על קדושת הכהונה (כיון שמדובר בשני חיובים נפרדים), ולדעת התוספות בקידושין מסתבר שהכוהן או הבעלים יברכו ברכה על התנופה והשני יצא ידי חובתו בברכה הזאת. ב. **מספר הכהנים**: המנחת חינוך (שם) כותב שבקרבן של כוהן התנופה מתקיימת על ידי הבעלים הכוהן בלבד ואין צורך בכוהן נוסף. לעומת זאת, המקדש דוד מוכיח מהירושלמי שבכל מקום שהכוהן מניף במקום הבעלים צריכים שני כהנים, אחד שמשמש כבעלים ואחד שמשמש ככוהן: "והנה זה דאמרינן בשולח קרבנותיו ממדה"י כוהן מניף על ידו והיינו בשליחותו כמ"ש רש"י ז"ל שם, נראה דהיינו דצריך ב' כהנים להניף, דבעלמא בעינן תנופה בבעלים וכוהן דכוהן מניח ידיו תחת יד בעלים ומניף כדאמרינן בקידושין (ל"ו ע"ב), והכא דליכא בעלים צריך עוד כוהן שיניף בשביל הבעלים, ולא סגי שאותו כוהן עצמו יניף גם בשביל הבעלים, וראיה לזה מהירושלמי סוטה (פ"ג ה"א) שהביאו התוס' סוטה (י"ט ע"א) ד"ה וכוהן דסוטה גידמת ב' כהנים מניפין על ידה ע"ש". יתכן שיש לתלות זאת בדיונו: אם התנופה מוגדרת כחובת הגברא מסתבר שכוהן אחד יכול למלא את שני החיובים, אך אם התנופה היא חובת הקרבן יתכן שהקרבן מחייב תנופה בשני בני אדם דווקא (עיינין חזון יחזקאל מנחות ז, י).

פרשה זאת עוסקת במצוות הבאת הקרבן אל המקדש שמוטלת על בעלי הקרבן. לפי זה, ניתן לראות את פעולת התנופה כפעולת נתינה סמלית שמסיימת את מצות ההבאה, וכדברי רבי יוחנן בביאור פעולת התנופה (מנחות סב ע"א):

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מוליך ומביא – למי שהרוחות שלו, מעלה ומוריד – למי שהשמים והארץ שלו.²³

אם כן, מצוות הבאת הקרבן אל המקדש אינה מסתיימת בהבאתו אל מקום המקדש אלא בפעולת סמלית של נתינה לה'. לאור זאת, מצות התנופה מוטלת על בעלי הקרבן בלבד, וכשיטת רש"י, והכוהן מסייע לבעלים לקיים את מצוותו.²⁴

משמעות אחרת לתנופה עולה בפסוקי פרשת נשא שעוסקים בתנופת מנחת הקנאות (במדבר ה, כה):

וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֶת מִנְחַת הַקְּנָאִת וְהֵנִיף אֶת הַמִּנְחָה לְפָנֵי ה' וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל הַמִּזְבֵּחַ:

בפסוק זה פעולת התנופה מתקיימת על ידי הכוהן דווקא ומובאת בסמוך למעשה הקרבת הקרבן. לאור זאת, פעולת התנופה אינה סיום תהליך ההבאה אלא תחילת מעשה ההקרבה ובה הכוהן והבעלים מתחילים יחד את מעשה ההקרבה בפעולה סמלית של נתינה לה'.²⁵ לפי הבנה זאת מסתבר שמצות התנופה מוטלת על הכוהן, וככל עבודות הקרבנות, וזאת כשיטת המהרי"ט.²⁶ לחילופין, ניתן להבין שהתנופה היא עבודה משותפת של הכוהן והבעלים, וכשיטת התוספות במנחות, וכן מעלה המקדש דוד (קדשים סימן יח):

-
23. ועיין ברש"י סוכה לו ע"ב (ד"ה למי) שמפרש את דברי רבי יוחנן בצורה אחרת.
24. אלא שלפי זה יש לשאול למה מצות התנופה אינה קיימת בכל הקרבנות כגון העולה והחטאת, ויתכן שהיא נחוצה דווקא לגבי הקרבנות שאינם עולים כליל על המזבח (ובחטאת אכילת הכהנים מכפרת כהקרבה על המזבח).
25. באופן קצת אחר ניתן לראות את התנופה כנקודת המעבר שבין מצוות ההבאה למצוות הקרבת הקרבן וכמעשה מסירה טקסי של הקרבן מידי הבעלים לידי הכהן (עיין תורת זרעים ביכורים ג, ו). ויתכן שלכך התכוון הגרי"פ פערלא בביאור שיטת הרס"ג שמנה את מצות התנופה כמצוה עצמאית (עשין קיג קיד): "אבל מנה תנופה בלבד. משום דתנופה יצאה מן הכלל של מצות מעשה הקרבן לדון בדבר החדש. דנעשית בבעלים ובכוהן כאחד. דהכוהן מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף. כדגמרין מקראי (בפ"ה דמנחות ס"א ע"ב) ושאר דוכתי. והילכך אין לומר שהיא חלק מחלקי מלאכת הקרבן דמלאכת הקרבן אינה אלא על הכוהן. והסמיכה שהיא בבעלים היא חלק ממצות הבאת הקרבן שהיא על הבעלים. שכבר נמנית בפ"ע. אבל התנופה שנעשית בבעלים והכוהן כאחד. אינה לא חלק ממצות ההבאה שעל הבעלים לחוד. ולא חלק ממלאכת מעשה הקרבן שהיא על הכוהן לחוד. אלא נמנית מצוה בפ"ע".
26. אמנם, ראוי להעיר שמוני המצוות נחלקו האם למנות את עבודות הקרבן כמצוות נפרדות (ובכללם גם התנופה). הבה"ג (פתיחה להלכות גדולות) מנה אותן כמצוות נפרדות כיון שמדובר במצוות

תנופה והגשה במנחות

ונראה משום דתנופה עבודה היא ותנופה בור אסור, וזה דהבעלים מניפין אינו משום דתנופת הבעלים אינה עבודה, דהא תנופה אחת היא שהכהן מניח ידיו תחת יד בעלים ומניף, וכיון דאותה התנופה לגבי כהן עבודה היא א"כ ה"נ לגבי בעלים, שהרי אותה התנופה עצמה עושה הכהן והבעלים, רק דגלי קרא דבעלים לא חשיב זר לגבי ההיא תנופה.²⁷

נוסיף שניתן להבין בצורה דומה גם את התנופות שנועשות בחלקים שאינם עולים על גבי המזבח, וכגון הביכורים והחזה והשוק, ובהם התנופה אינה משמשת כתחילת ההקרבה אלא כתחילת ההקרבה. ראיה לכך עולה בגמרא בזבחים (ק"ז ע"ב) שקובעת שהדין של נתינת חזה ושוק בשלמים לכהן אינו נוהג בבמה קטנה כיון שאין תנופה בבמה, ומכאן שהתנופה בחזה ושוק משמשת כתחילת ההקרבה ולכן מעכבת את קיומו²⁸:

מותיב רבה: חזה ושוק ותרומת לחמי תודה – נוהגין בבמה גדולה ואין נוהגין בבמה קטנה... (רש"י ד"ה ואין נוהגין בבמה קטנה) – דכתיב בהו להניף תנופה לה' ולא בבמה).

הבנה שלישית בתנופה עולה מתוך הסוגיא במנחות (מו ע"א) שעוסקת בכבשי עצרת ושתי הלחם. הגמרא שם מביאה את דברי רבי יוחנן שקובע ששחיטת הכבשים יוצרת זיקה בין הכבשים ושתי הלחם ולכן לאחר השחיטה אי אפשר להחליפם. לאחר מכן הגמרא מסתפקת האם גם פעולת התנופה יוצרת זיקה דומה:

בעו במערבא: תנופה עושה זיקה או אינו עושה זיקה...תיקו.

מספק הגמרא ניתן ללמוד שפעולת התנופה קובעת את זהות החלקים המונפים, ולאחר התנופה כבר אין כאן כבשים לחוד ולחם לחוד אלא קרבן אחד המורכב מכבשים ולחם. תוספות על אתר מסתפקים האם פעולת התנופה מקדשת את הקרבן (ד"ה ואיזו היא):

אי נמי שאני הכא דאיכא תנופה חשיבא אבל התם כיון שאינה ראויה אלא לשתי חלות לא אלימא הוא תנופה לאקבועי ואפילו ר"א ברבי שמעון מודה הכא דשחיטה [הגהות צ"ק: דתנופה] קבעה.²⁹

נפרדות המוטלות על הכהן המקריב. מאידך, הרמב"ם (שורש יב') טען שאין למנותם כמצוות נפרדות כיון שיש לראותן כחלקים ממלאכת הקרבן (ועיין השגות הרמב"ן שם) 27. ועיין שטמ"ק מנחות סא ע"ב אות ו' שמפרש שהמילה "המקריב" בפסוק בויקרא ז, כט מתייחסת לבעלים.

28. וכלשון התוספות שם (ד"ה ואין נוהגין): דהני חזה ושוק ותרומת לחמי תודה עיקר מצותן בתנופה הלכך בטלה תנופה בטלי אינהו.

29. התוספות מסבירים שאף אם התנור אינו מקדש את שתי הלחם התנופה מקדשת אותם ולכן לא ניתן לפדותם. אך במקרה של תנופה בארבע חלות ושני כבשים (מנחות מז ע"ב) התנופה אינה מקדשת את כלל החלות כיון שרק שתיים מהן ראויות להקרבה.

מבואר למסקנת התוספות שהתנופה מקדשת את הכבשים ושתי הלחם בקדושת הגוף. סוגיה זאת מלמדת אותנו אפוא שהתנופה משמשת כסוף הקדשת הקרבן וקביעת זהותו. ניתן להוסיף לכך שאף בקרבנות שכבר חלה עליהם קדושת הגוף קודם התנופה, מעשה התנופה מעמיק את זהותם וקדושתם.³⁰ ונראה שלפי ההבנה הזאת יש לראות את התנופה כחובת הקרבן, וכשיטת התוספות בקידושין (לו ע"א תשובה א').³¹

לסיים, יתכן שהבנת מהות התנופה משתנית לפי סוגי התנופה, וניתן להציע שני חילוקים מרכזיים. הראשון, חילוק בין תנופה בקרבנות שעולים על גבי המזבח,³² שבהם התנופה היא המשך תהליך ההבאה או ההקדשה, לבין תנופה שנעשית בדברים שאינם עולים על גבי המזבח,³³ שבהם התנופה היא כעין תחליף למעשה ההקרבה. השני, חילוק בין תנופה שנעשית על ידי הבעלים והכוהן יחדיו,³⁴ תנופה שהיא חלק מחובת ההבאה של הבעלים, לבין תנופה שנעשית על ידי הכהן בלבד,³⁵ תנופה שהיא תחילת עבודת הקרבן.³⁶

ג. בין התנופה וההגשה

1. מצות ההגשה

בדומה לתנופה, אף בהגשה אנו מוצאים דיון רחב בראשונים בענין זהות המגיש ובאופי הצורך בכהונה. הפסוקים בפרשת צו מתארים את ההגשה כפעולה שנעשית על ידי הכהן:

30. וכעין זה אנו מוצאים לגבי סמיכה שנקראת "סוף הקדש" (מנחות צג, א). וידידי ר' עמנואל מאיר נ"י הביא ראיה נוספת להבנה זאת מכך שבפסוקים החזה והשוק נקראים "חזה התנופה" ו"שוק התרומה". ויש לציין את דברי הבכור שור שהולך בכיוון דומה (שמות כט, כד): "והנפת אותם תנופה: כאדם שלוקח על ידיו דבר לאמר: "זה אני מדרין לפני הקדוש ברוך הוא", והמשרת לוקח ומקטיר..." (ועיין ספורנו שמות כט, כד).

31. ואכן, הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין ח, טו פוסק שתנופה עושה זיקה וזאת כשיטתו שסובר שהיא חובת הקרבן (ועיין כסף משנה שם).

32. כבשי עצרת, אשם מצורע, מנחת קנאות, ומנחת העומר.

33. חזה ושוק בשלמים, לחמי תודה, זרוע בשלה ולחמים בשלמי נזיר, שתי הלחם, ביכורים.

34. חזה ושוק בשלמים, לחמי תודה, זרוע בשלה ולחמים בשלמי נזיר, מנחת קנאות.

35. כבשי עצרת, ושתי הלחם, מנחת העומר, אשם מצורע (לדעת הרמב"ם).

36. וראוי להעיר שמכנה משותף בולט בין רבים מהקרבנות שטעונים תנופה הוא שקרבנות אלו באים למטרות של היתר והכשר ולא לכפרה (עיין מנחות ה ע"א ותוספות מנחות מח ע"ב, ויתכן שקרבנות אלו מחייבים פעולת הקדשה נוספת כיון שקדושתם ירודה. ובנוסף, רבים מהקרבנות שטעונים תנופה באים יחד עם חלקים שאינם קרבנות של ממש (כגון שמן מצורע, לחמי תודה, לחמי נזיר, שתי הלחם) או שעשויים ממרכיבים שאינם ראויים למזבח (כגון מנחת העומר ומנחת קנאות), ויתכן שזוהי סיבה נוספת לפעולת הקדשה. לחילופין, יתכן שבקרבנות שבאים להתיר הבעלים צריכים לקחת חלק פעיל בהקרבה כחלק מפעולת ההכשר, ואם כן התנופה בקרבנות אלו נחשבת לעבודת הבעלים בקרבן.

וְזֹאת תֹרַת הַמִּנְחָה הַקָּרֵב אֲתָהּ בְּנֵי אֶהְרֵן לְפָנַי ה' אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ.³⁷ (ויקרא ו, ז)

וכן נראה מהתיאור של הפסוקים בפרשת ויקרא לפעולת ההגשה:

וְהִבֵּאתְ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מֵאֲלֵהּ לַה' וְהִקְרִיבָהּ אֶל הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁהּ אֶל הַמִּזְבֵּחַ:
וְהָרִים הַכֹּהֵן מִן הַמִּנְחָה אֶת אֲזִכְרֹתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ אֵשׁהּ רִיחַ נִיחַח לַה'.
(ויקרא ב, ח-ט)

הראשונים דנים כיצד קביעה זאת מסתדרת עם המימרא של חז"ל בכמה מקומות ש"מקמיצה ואילך מצות כהונה", שכן ההגשה היא קודם הקמיצה. כיוון אחד עולה בתוספות במנחות (ט ע"א) שמבארים שהצורך בכהונה בפעולת ההגשה שונה מהותית מהצורך בכהונה בעבודות שלאחר הקמיצה:

מקמיצה ואילך מצות כהונה – הגשה ותנופה נמי בעו כהונה שאין זר קרב אצל המזבח.

לדעת התוספות הצורך בכהונה בהגשה נובע מהטענה ש"אין זר קרב לגבי מזבח", ומבואר בדבריהם שחובת הכהונה שנובעת מדיני העבודה היא מהקמיצה ואילך בעוד שההגשה אינה עבודה³⁸ כיוון אחר ביישוב הסתירה עולה ברמב"ן בפירושו לתורה (רמב"ן ויקרא ב, א):

וצריך שנבאר שאין מצות כהונה מתחלת בקמיצה, שהרי הגשה קודמת לקמיצה והיא פסולה בזר, כמו שאמר (להלן פסוק ח) והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח, ואח"כ והרים הכהן את אזכרתה (פסוק ט) שהוא הקומץ, הרי שהכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן מערבית דרומית ואח"כ קומץ... אבל מה שאמרו (מנחות ט א) מקמיצה ואילך מצות כהונה, כונתם כי מקמיצה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מצות כהונה, לא בדברים שהקדים הכתוב בכאן לקמיצה, שהרי בפרשה זו הזכיר יציקה ונתינת לבונה והבאה אל הכהן וקמיצה, ולא הוזכרה כאן הגשה אל המזבח. נמצא שכל האמורין כאן קודם קמיצה כשרין בזר, שהם יציקה ובלילה והבאה.

הרמב"ן מבאר שקביעת חז"ל ש"מקמיצה ואילך מצוות כהונה" נאמרה ביחס לפסוקים בתחילת פרק ב' שאינם מזכירים את ההגשה אלא רק את פעולות היציקה והבלילה. נמצא, שלדעת הרמב"ן מקור הצורך בכהונה בהגשה בפסוקים עצמם, וניתן אם כן להבין שמדובר בדין עקרוני שההגשה מוגדרת כעבודת הקרבן ולכן מחייבת כהונה.³⁹

37. ועיין בגמרא קידושין דף לו ע"א שלומדת מפסוק הזה שהגשה כשרה בבני אהרון ולא בבנות אהרון.
38. נעיר שהתוספות עוסקים בהגשה ובתנופה, ובאופן פשוט הטעם ש"אין זר קרב לגבי מזבח" נאמר אף לגבי התנופה.

39. ועיין תוספות זבחים יג ע"ב (ד"ה זה הכלל) שכותבים שאין פיגול בהגשה ותנופה כיון שמדובר בעבודה שלפני הקמיצה, וקצת משמע שההגשה היא עבודה בקרבן.

הבנה דומה עולה מדברי רש"י בסוטה (יט ע"א) שמבאר שהצורך בכהונה בהגשה נובע מהגדרתה כ"תחילת קמיצה" (ד"ה היה נוטל):

דהא אמרינן דאין מצות כהונה במנחות אלא מקמיצה ואילך והגשה נמי תחילת קמיצה היא שאין זר קרב למזבח.⁴⁰

שיטה חדשה בענין זה אנו מוצאים בתוספות במגילה (כ ע"ב, ד"ה לקמיצה) שכותבים שההגשה כשרה לכתחילה בזרים, ודבריהם לכאורה נסתרים מפשטי הפסוקים⁴¹:

וכן תנופה והגשה אין צריך בהו כהן במנחה לפני הקמיצה.

אולם, יתכן שהתוספות במגילה מסכימים שההגשה מחייבת כהונה אלא שהם סוברים כתוספות במנחות שהצורך בכהונה לא נובע מדיני עבודה אלא מהדין ש"אין זר קרב לגבי מזבח". לפי זה, אין כוונתם לומר שההגשה כשרה בזר אלא שלא נאמרה בה ההלכה של כהונה מדיני עבודה.⁴²

נפקא מינה בין שתי הבנות אלו היא בשאלה האם הצורך בכהונה בהגשה מעכב בדיעבד. הרמב"ן בקידושין (לו ע"א, ד"ה הגשות) מביא את ביאורו על התורה בענין חובת הכהונה בהגשה, ומוסיף שהלכה זאת מעכבת את כשרות הקרבן:

ושמעתי בשם ר"ת ז"ל דה"ק מקמיצה הכתובה באותו פסוק ואילך מצות כהונה כלומר שהבאה וציקה ובלילה בבעלים, אבל הגשה דכתיב בפרשתא אחריתי אף על פי שהיא קודם קמיצה, מצות כהונה היא, ופסולה בזר ובנשים, ויפה פירש.⁴³

אמנם, כל זה לשיטת הרמב"ן שחובת הכהונה היא מדיני עבודה, אך לשיטת התוספות שהיא נובעת מהקרבה למזבח מדובר בדין לכתחילה ולכן הגשת הזר לא תפסול את הקרבן.

שיטת ביניים בענין הגשה בזר אנו מוצאים בדברי הרמב"ם בהלכות פסולי המוקדשים (יא, ז) שפוסק שהגשה בזר אינה פוסלת את הקרבן אך ההגשה עצמה פסולה ולכן הכוהן מחוייב לחזור ולהגיש:

40. נעיר שרש"י מוסיף גם כן את הטעם של התוספות, שאין זר קרב לגבי מזבח, ויתכן שמדובר בתירוץ שונים (וצריך להוסיף "אי נמי"), ולהסבר אחר עיין להלן מה שיתבאר בשיטת התוספות.

41. וכבר התקשה בכך הגרע"א בגליון הש"ס מגילה שם.

42. כך מבאר הר"ד אילן שליט"א בשיטה מקובצת הנדמ"ח מנחות כ ע"א הערה 18. ולהבנה אחרת בדברי התוספות עיין במאמרו של מו"ר הרב משה לכתנשטיין שליט"א "זאת תורת הקרבנות" שבספר מאמר הזבח.

43. אך לא לגמרי ברור בדבריו האם הקרבן נפסל, ולמרות שההגשה עצמה אינה מעכבת הגשת הזר פוסלת את הקרבן (וכעין מש"כ התוספות במנחות יח ע"ב ד"ה ורבי שמעון לגבי בלילה בזר), או שהקרבן כשר ומעשה ההגשה פסול, וכשיטת הרמב"ם להלן.

כל המנחות שיצק עליהן השמן פסול לעבודה כגון הזר וכיוצא בו, או שבללן או פתתם או מלחן כשירות, הגישן או הניפן, חוזר הכהן ומגיש או מניף ואם לא הגיש ולא הניף הכהן כשירות, שנאמר והביאה אל בני אהרן וקמץ, מקמיצה ואילך מצות כהונה למד על יציקה ובלילה שכשירה בזר.

מבואר בדבריו שקיימות שלוש רמות של חובת כהונה.⁴⁴ בבלילה פתיתה ומליחה חובת הכהונה היא לכתחילה אך בדיעבד הן כשרות בזר. בתנופה ובהגשה חובת הכהונה מעכבת את כשרות העבודה ולכן הכוהן מחוייב לחזור ולהגיש ולהניף, אך לא את כשרות הקרבן. בעבודות שמקמיצה ואילך הצורך בכהונה אף מעכב את כשרות הקרבן. ועוד מדויק בדבריו שההלכה של "מקמיצה ואילך מצות כהונה" אינה באה להפקיע את חובת הכהונה בהגשה ותנופה אלא דווקא את חובת הכהונה ביציקה ובלילה.

בביאור שיטת הרמב"ם נראה לומר ששלושת קבוצות אלו חלוקות ביסודן. הבלילה הפתיתה והמליחה הן פעולות שמכשירות את הקרבן ולכן חובת הכהונה בהן אינה נובעת מדיני עבודה אלא מהאחריות הכללית של הכהנים על ענייני המקדש וקדשיו. לעומת זאת, חובת הכהונה בהגשה ותנופה נובעת מדיני עבודה ובדומה לעבודות שמקמיצה ואילך. החילוק ביניהן הוא באופי פסלות הזר: ההגשה והתנופה בזר פוסלת את העבודה ולא את הקרבן ואילו מקמיצה ואילך העבודה בזר פוסלת את הקרבן.⁴⁵ הסבר הדבר שההגשה והתנופה הן עבודות בגברא מצד הקירוב למזבח, אך הן לא מוגדרות כעבודות מצד החפצא של המנחה ולכן ההגשה והתנופה בזר אינן משפיעות על כשרות הקרבן. מאידך, העבודות שמקמיצה ואילך מוגדרות כעבודות במנחה ולכן הן משפיעות על כשרותו.⁴⁶

נמצא אפוא שהראשונים נחלקו בהבנת יסוד מצות ההגשה. לדעת הרמב"ן רש"י והרמב"ם הגשה היא תחילת תהליך הקרבת המנחה, ולכן היא מחייבת כהונה מדיני עבודה. לעומת זאת, תוספות סוברים שקמיצה היא תחילת תהליך ההקרבת, והגשה היא מצוה עצמאית שאינה חלק ממעשה ההקרבה ולכן חובת הכהונה היא מדין "אין זר קרב לגבי מזבח". יתכן שניתן להבין את שיטת התוספות באופן דומה למה שהתבאר לעיל בענין יסוד מצות התנופה, שפעולת ההגשה מסיימת את מצות ההבאה אל המקדש ולכן היא לא מוגדרת כעבודה.

אולם, מסתבר יותר שאף התוספות מסכימים להגדרת ההגשה כתחילת הקרבת המנחה, וזאת משתי סיבות. ראשית, ההגשה מתקיימת על ידי כוהן ולא על ידי בעלי הקרבן. שנית, התוספות סוברים שחובת הכהונה בהגשה נובעת מהדין של "אין זר קרב לגבי מזבח", ומכאן

44. ועיין גרי"ז מנחות כ ע"א ד"ה והנה הרמב"ם

45. עיין מקדש דוד קדשים סימן טו סעיף א.

46. וביאור זה אינו סותר את מה שביארנו לעיל שלדעת הרמב"ם התנופה היא חובת החפצא, שכן מצות החפצא בתנופה אינה מוגדרת כעבודה בחפצא אלא כסוף תהליך ההקדשה של הקרבן.

שפעולת ההגשה מיוחסת אל המזבח.⁴⁷ לפי זה, כלל הראשונים מסכימים לכך שההגשה מהווה תחילת ההקרבה, וכל המחלוקת ביניהם היא בשאלה האם ההגשה מוגדרת כעבודה גמורה, בדומה לעבודות שמקמיצה ואילך, או שמדובר בעבודה נחותה שמתמקדת בגברא ולא בקרבן.⁴⁸

2. היחס בין התנופה וההגשה

יש אפוא מספר כיוונים עקרוניים בביאור גדר מצוות התנופה, ובאופן כללי ניתן לדבר על שתי הבנות בסיסיות. האחת, רואה בתנופה סיום תהליך הבאת והקדשת הקרבן. השנייה, רואה בה תחילת תהליך ההקרבה. מאידך, לגבי פעולת ההגשה מצאנו כיוון אחד מרכזי שסובר שההגשה היא תחילת ההקרבה.

אם כך, בבואנו לדון ביחס בין פעולות התנופה וההגשה ניתן ללכת בשני כיוונים מרכזיים. הראשון, להשוות ביניהן ולהגדיר את שתיהן כתחילת ההקרבה. השני, לחלק ולראות את התנופה כסיום תהליך ההבאה וההקדשה ואת ההגשה כתחילת תהליך ההקרבה.⁴⁹

נראה שניתן להוכיח את הכיוון הראשון המשווה מדברי כמה ראשונים שעסקו במהות התנופה וההגשה ובהגדרתן כ"עבודה". דוגמא אחת לכך עולה בדיון של הראשונים בענין איסור הכנסת חולין לעזרה. לשיטת רבים מהראשונים איסור חולין בעזרה לא נאמר בכל כניסה לעזרה אלא דווקא כאשר מקיימים בבהמה מעשה עבודה או הקרבה.⁵⁰ ראשונים אלו מסבירים שאף התנופה וההגשה נחשבות לעבודה ולהקרבה לענין זה, ונצטט מתוך דברי הרשב"א בבבא בתרא (פא ע"ב, ד"ה ודילמא):

47. וליתור ביאור, את הדין ש"אין זר קרב לגבי מזבח" ניתן להבין בשתי דרכים (עיין משנה למלך הלכות ביאת המקדש ט, טו). דרך אחת, שאיסור זה נובע מאיסור הכניסה של הזר אל המרחב של המזבח (עיין רש"י יומא מה ע"א ד"ה וכו'). ביאור זה מסתדר בשלושת המקרים שבהם הגמרא מיישמת את הדין ש"אין זר קרב לגבי מזבח" שהם המליחה (מנחות כ ע"א) הצתת אליתא (יומא מה ע"א) ומליקה (זבחים סה ע"א), שכולם נעשים בראש המזבח. אולם, התוספות מיישמים את הדין הזה אף לגבי התנופה וההגשה שאין בהן בעיה של כניסה אל מקום המזבח. דרך שניה, שפעולות אלו מיוחסות אל המזבח ולכן מחייבות כהונה.

48. ועיין בכל זה בשיטה מקובצת מנחות הנדמ"ח דף כ ע"א הערה 18, ובמאמרו של הרב אריה ז'ולטי "מוריה" שנה ט' גליון ג-ד. ולכיוון אחר בהבנת אופי ההגשה עיין במאמר הנ"ל של מו"ר הרב משה לכטנשטיין בספר מאמר הזבח.

49. ויש להעיר שדברינו כאן הם בעיקר לגבי התנופות שנעשות בקרבנות שעולים על גבי מזבח, אך לגבי התנופות שנעשות בחלקים שאינם עולים על גבי המזבח (שתי הלחם, חזה ושוק, ביכורים וכו') ניתן להציע חילוק אחר שרואה דוקא את מעשה התנופה כפעולת הקרבה משמעותית יותר מאשר ההגשה, וזה על פי דברינו לעיל שתנופות אלו הן "תחליף" למעשה ההקרבה.

50. עיין בבא בתרא פא ע"ב וחולין ק ע"ב וראשונים שם.

עיקר איסור מביא חולין לעזרה משום דכתיב וכי ירחק ממך המקום וזבחת מבקרך ומצאנך ברחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקרוב מקום והילכך כעין זביחה אסור הא נכנס בעזרה וחולין בידו שרי, אלא הכא משום דבכורים טעונין תנופה והגשה על גבי המזבח ודמי להקרבה משום הכי הוא דקאמר שאם אינן בכורים ומגיש ומניף הרי זה כמקריב חולין בעזרה.

ראיה נוספת עולה מדברי הרשב"א בחידושו למסכת מגילה (כ ע"ב, ד"ה לסמיכה) בענין ההלכה שקובעת שזמן התנופה וההגשה ביום בלבד:

ואלא מיהו הא דמפקי תנופה והגשה מקראי אחריני ולא נפקי להו מביום צוות קשיא דאינהו עבודות נינהו כקמיצה וקבלה, ובירושלמי מפקי להו לכולהו מביום צוותו, ובתוספות דחקו ותיצרו דתנופה והגשה צריך בהו קרא לפי שהם עבודות יתרות במנחה לפני הקמיצה.

הירושלמי במגילה (ב, ו) לומד את דין יום בתנופה והגשה מדרשת "ביום צוותו" יחד עם שאר עבודות הקרבן, ומכאן שלדעתו תנופה והגשה מוגדרות כעבודה במנחה כמו קמיצה וקבלה. מאידך, הבבלי במגילה (כ ע"ב) לומד את דין יום בתנופה והגשה מדרשה מיוחדת, והרשב"א מביא את דברי התוספות שמסבירים שלדעת הבבלי התנופה וההגשה מוגדרות כעבודות נחותות כיון שהן באות קודם הקמיצה. יתכן לבאר שלדעת הבבלי הגשה ותנופה הן עבודות "גברא" ולא עבודות "חפצא" ולכן הן מחייבות דרשה מיוחדת. אולם, בין כך ובין כך מבואר בדברי הרשב"א שתנופה והגשה מוגדרות כעבודות במנחה.⁵¹

מאידך גיסא, ניתן להביא מספר ראיות לחילוק העקרוני שבין התנופה וההגשה, חילוק שעולה בראש ובראשונה מתוך פסוקי התורה עצמם. הפסוקים בפרשת צו לגבי תנופת החזה והשוק מתארים את מעשה התנופה כפעולת הבאה אל המקדש: "ידיו תביאנה את אשה ה'... להניף אותו תנופה לפני ה'" (ויקרא ז, ל), ומכאן שהתנופה היא חלק ממצות הבאת הקרבן שמוטלת על בעלי הקרבן. מאידך, בפסוקים בתחילת פרשת צו ההגשה נקראת "הקרבה": "הקרב אותה בני אהרון לפני ה'..." (ויקרא ו, ז), ומכאן שההגשה היא תחילת הקרבת המנחה שמוטלת על הכהנים המשרתים.⁵²

51. למקורות נוספים בשאלה האם התנופה וההגשה מוגדרות כעבודה, עיין תורת כהנים אחרי מות פרשתא ו' פרק י' אות י' עם פירוש הרבינו הלל והגהות הגר"א; רש"י זבחים קיב ע"ב ד"ה אין בהם משום זרות; דמב"ם הלכות מעשה הקרבנות יט, ו וביאת המקדש ט, ה; תוספות רא"ש יומא ס, ב ד"ה אשם מצורע.

52. נציין שבפסוקים רבים בני"ך אנו מוצאים שאף ההקרבה נקראת הגשה, עיין לדוגמא מלאכי פרק א' פסוקים ז'-ח'.

על פי חילוק זה ניתן לבאר מספר הבדלים בין התנופה להגשה.⁵³ הראשון, מקום התנופה וההגשה. בפסוקים נאמר שפעולות התנופה וההגשה צריכות להתקיים "לפני ה'", אך הגמרא במנחות (סא ע"א) לומדת שפירוש הביטוי "לפני ה'" אינו דומה בשני המקומות:

"לפני ה'" – במזרח. והא אמר: "לפני ה'" – יכול במערב! אמרי: ה"מ מנחה דאיברי חטאת, וחטאת טעונה יסוד, וקרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד, אבל הכא לפני ה' קרינא ביה.

בתנופה "לפני ה'" הוא במזרח העזרה,⁵⁴ ואילו בהגשה "לפני ה'" הוא במערב העזרה כנגד יסוד המזבח. תוספות על אתר (ד"ה אבל הכא) דנים בדינים נוספים שבהם נאמר הביטוי "לפני ה'" והם מתקשים להבין מהו הכלל שקובע את פירוש הביטוי במקומות השונים:

תימה דבזבחים פרק קדשי קדשים (דף נח. ושם) וביומא בפרק טרף בקלפי (דף מה ע"ב) גבי גחלים של יום הכפורים משמע דלא מיקרי לפני ה' אלא במערב וכן גבי נר מערבי בפ' שתי הלחם (לקמן צח ע"ב) והכא גבי תנופה אמר לפני ה' במזרח וכן גבי שחיטה כתיב (ויקרא א) לפני ה' ושרי בכל מקום בעזרה ויש לומר דשחיטה ותנופת לוג ואשם כתיב (שם יד) לפני ה' למעוטי בחוץ דתנופת אשם מחיים אבל לפני ה' דהנך למה לי אי לאו משום דבעינן במערב.

בתנופה ובשחיטה הביטוי "לפני ה'" פירושו בכל מקום בעזרה, ותוספות מסבירים שהסיבה לכך היא שבפעולות אלו יש הו"א שניתן לקיימן מחוץ לעזרה וה"לפני ה'" בא לחדש את החובה לקיימן בתוך העזרה. לעומת זאת, בהגשה ובגחלים של יום הכיפורים ובמנורה לא ניתן להעלות הו"א כזאת ולכן הביטוי "לפני ה'" מחייב את קיומן במערב העזרה. נראה להסביר את הדברים על פי החילוק העקרוני שבין התנופה וההגשה. התנופה והשחיטה שייכות לתהליך ההקדשה וההבאה של הקרבן אל המקדש ולא להקרבה, ולכן לולא גזירת הכתוב ניתן היה לקיימן מחוץ לעזרה.⁵⁵ לעומת זאת, ההגשה היא חלק ממעשה ההקרבה, ולכן הביטוי "לפני ה'" לא בא להפקיע את אפשרות הקיום מחוץ לעזרה אלא לחדש את חובת הקיום דוקא במערב העזרה.

53. נעתיק את לשונו של המהרי"ט בקידושין דף לו ע"א שכותב דברים מפורשים בכיוון הזה: "ועוד נראה שהתוספות אתו לאשמועינן דמהגשות ואילך מיירי בכהנים דוקא כדמייתי קראי בגמ' מבני אהרון... דלא אמעיטה אלא מעבודת כהונה, אבל סמיכות ותנופות איירי בישראל כלומר דמצות הבעלים ולא במצוה שבכהונה".

54. רש"י (ד"ה לפני ה' במזרח) מפרש שהכוונה היא אפילו למזרח, ואילו ברמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות ט, ו) משמע שצריך דוקא מזרח.

55. חז"ל קבעו ש"שחיטה לאו עבודה" ולדעת כמה מהראשונים מצוה על הבעלים לקיים את השחיטה (עיין רש"י פסחים ז ע"ב ד"ה פסח וקדשים), ועיין תוספות מנחות צג ע"א (ד"ה לפי) שקורא לשחיטה "סוף הקדש".

תנופה והגשה במנחות

ראיה נוספות לחילוק זה עולה מקרבנות שיש בהם גם תנופה וגם הגשה, מנחת העומר ומנחת קנאות.⁵⁶ נראה שקיום שתי הפעולות בקרבן אחד יובן יותר אם נבין שמדובר בפעולות שממלאות תפקידים שונים. זאת ועוד, המשנה במנחות (ה, ו) קובעת שבקרבנות אלו התנופה קודמת להגשה, ורש"י מבאר שהמקור לכך הוא הסדר שהתורה קבעה במנחת הקנאות (ד"ה התנופות)⁵⁷:

ומנין שהתנופה קודם דכתיב במנחת סוטה והניף את המנחה לפני ה' והדר והקריב אותה אל המזבח (במדבר ה).

הדברים מתבארים היטב: התנופה מסיימת את תהליך הבאת המנחה אל המקדש ולכן היא קודמת להגשה שמשמשת כתחילת הקרבת המנחה.

נראה שניתן להסביר בדרך זו הבדל נוסף בין התנופה להגשה, בסוג הקרבנות המחוייבים. הגמרא במנחות (סא ע"א) קובעת שהגשה נאמרה רק במנחות שיש בהם חלק שעולה לאישים בלבד, ולא בשתי הלחם ולחם הפנים שנאכלים כליל על ידי הכהנים:

ומה ראית לרבות שאר מנחות ולהוציא מנחת כהנים ומנחת כהן משיח? מרבה אני שאר מנחות שיש מהן לאישים ובאות בגלל עצמן ויש מהן לכהנים, ומוציא אני שתי הלחם ולחם הפנים שאין מהן לאישים.

לעומת זאת, בתנופה לא מצאנו הלכה כזאת, ואף מצאנו חיוב תנופה בדברים שאינם עולים לאישים כלל, כגון שתי הלחם לוג שמן של מצורע וביכורים. על פי דברינו ניתן לבאר שהתנופה אינה חלק מההקרבה אלא היא מצוה נפרדת שמוטלת על בעלי הקרבן, ולכן אפילו קרבנות שאין בהם מעשה הקרבה כלל מחוייבים בתנופה. לעומת זאת, הגשה שהיא תחילת הקרבה לא נאמרה במנחות שאינם עולים לאישים.

ניתן להביא ראיה נוספת להגדרת ההגשה כתחילת הקרבה מתורת כהנים בפרשת צו שמעלה הווה אמינא שמנחות פסולות מחוייבות בהגשה (ב, ב אות ד):

והקריב אותה כשירה ולא פסולה.

הר"ש משאנץ מבאר את ההווה אמינא של התורת כהנים:

דהוי ס"ד כיון שהקדישה ונפסלה ביוצא או בטומאה מצוה לגישה למזבח ולקמוץ אותה והדר ישרפה אבית הדשן.

56. משנה מנחות ה, ו: "מנחת העומר ומנחת קנאות טעונות תנופה והגשה".

57. לפירושו אחר עיין גר"ז מנחות סא ע"א (ד"ה שם במשנה תנופות).

על פי הסבר הר"ש ההו"א של תורת כהנים היתה שמנחות פסולות מחויבות בסדר עבודה מצומצם שמורכב ממעשה הגשה וקמיצה שלאחריו שריפת הקומץ הפסול.⁵⁸ ונראה מכך שלדעתו פעולת ההגשה מוגדרת כמעשה עבודה במנחה וכתחילת תהליך ההקרבה.

ד. מהות ההגשה

1. פעולה בקומץ או פעולה בשיריים

הגמרא במנחות (ס ע"א) מעלה הווה אמינא שמצות ההגשה מתקיימת בקומץ בלבד, והיא לומדת אפשרות זאת מהמילים "והבאת אשר יעשה מאלה לה",⁵⁹ והקומץ הוא החלק הניתן לה':

דתנו רבנן: אילו נאמר והבאת אשר יעשה מאלה לה' והקריבה אל הכהן והגישה, הייתי אומר: אין לי שטעון הגשה אלא קומץ בלבד, מנחה מנין? תלמוד לומר: מנחה.

למסקנה, הגמרא דוחה הבנה זאת וסוברת שהמנחה כולה מחוייבת בהגשה, וניתן להבין זאת בשני אופנים. הראשון, הגמרא במסקנתה דוחה את הבנת ההו"א ומסיקה שההגשה היא מצוה במנחה כולה. השני, הבנת הגמרא בהו"א שההגשה היא מצוה בקומץ נשארה למסקנה, אלא שהגמרא מחדשת שהמצוה מתקיימת בקומץ לפני הקמיצה כאשר הוא נמצא יחד עם שאר המנחה.⁵⁹ סימוכין להבנה זאת עולים מדבריו היסודיים של רש"י בסוטה דף יט, ב שסובר שההגשה נקראת "תחילת קמיצה",⁶⁰ ולכאורה עולה מהשוואה זאת שההגשה מכוונת כלפי החלק הגבוה בדומה לקמיצה.

המשנה במנחות (ה, ה) מביאה מחלוקת תנאים האם מנחת כוהן חייבת בהגשה:

אלו טעונות הגשה ואינן טעונות תנופה... מנחת כהנים מנחת כהן משיח... רבי שמעון אומר מנחת כהנים מנחת כהן משיח אין בהן הגשה מפני שאין בהן קמיצה וכל שאין בהן קמיצה אין בהן הגשה.

תנא קמא סובר שיש הגשה גם במנחת כהנים שמוקרבת כולה לגבוה, ורבי שמעון חולק וסובר שאין הגשה במנחת כהנים. מלשונו של רבי שמעון במשנה, "כל שאין בהן קמיצה אין בהן הגשה" משמע שאין הגשה במנחת כהנים משום שאין בה קמיצה. סברת רבי שמעון

58. עיין גר"ז מנחות ס ע"ב (ד"ה הנה בתו"כ) שמתקשה בפירוש הזה ומציע פירוש אחר.

59. ויש להבהיר שהבנה זאת אינה סוברת בהכרח שהקומץ קיים במובן מסוים עוד לפני פעולת הקמיצה, אלא שהמנחה מתחילתה מורכבת מחלק המיועד לגבוה וחלק המיועד להדיוט וההגשה מכוונת בעיקר כלפי חלק הגבוה. וראה בענין הזה בבלי מנחות דף כג ע"א; שטמ"ק שם אות ה'; גר"ז שם (ד"ה שם בגמרא אף הקטרה); רש"י יומא כט ע"ב (ד"ה כלי שרת).

60. וכן מבואר בדבריו של הר"ש משאנץ בפירושו תורת כהנים שהובא לעיל.

דומה אפוא לסברת רש"י בסוטה: ההגשה היא תחילת הקמיצה ולכן מנחות שאין בהם קמיצה אין בהם הגשה.⁶¹

הבנה אחרת בשיטת רבי שמעון עולה מהברייתא שמובאת בגמרא במנחות (סא ע"א):

ומה ראית לרבות שאר מנחות ולהוציא מנחת כהנים ומנחת כהן משיח... ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח שאין מהן לכהנים.

עולה מהברייתא שרבי שמעון ממעט את מנחת הכוהן ממצות ההגשה משום שאין בה חלק שמיועד לכהנים, ומשתמע מכך שלדעת רבי שמעון ההגשה תלויה בחלק הכהנים. ואכן, רש"י משנה מהמשמעות הפשוטה של המשנה וכותב ש"כל שאין לה קמיצה – להתיר שירים לכהנים", וזאת בהתאם למה שעולה בברייתא שהעיקר לדעת רבי שמעון הוא חלק הכהנים ולא מעשה הקמיצה.

תוספות מעלים שנפקא מינה בין שתי ההבנות היא בדין מנחת חוטא של הכהנים, לשיטת רבי שמעון שסובר שהמנחה נקמצת אבל שייריה אינם נאכלים לכהנים אלא קריבים בפני עצמם (מנחות ס ע"א ד"ה רבי שמעון):⁶²

תימא אלא מעתה מנחת חוטא של כהנים תהא טעונה הגשה דהא בעיא קמיצה לר' שמעון... וכי תימא הכי נמי הא קא"ר שמעון בגמרא... ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח שאין מהן לכהנים אלמא יש מהן לכהנים בעי... ונראה לפרש דקמיצה דנקט הכא אף על גב דלישנא משמע דלטעמא נקטיה על כרחין לא נקטיה לטעמא אלא לכללא בעלמא... ולא לא מימר קאתי דכל שיש בו קמיצה יש בו הגשה דיש שיש בו קמיצה ואין בו הגשה כגון מנחת חוטא של כהנים.

למסקנה, תוספות דוחים את ההבנה שעולה מפשטות המשנה וכותבים שהעיקר כהבנת הברייתא בשיטת רבי שמעון שמצוות ההגשה תלויה בחלק הכהנים. מאחר שכך, מנחת חוטא של כהנים אין בה מצות הגשה לדעת רבי שמעון כיון שאין בה חלק שמיועד לכהנים. אולם, מפשטות המשנה ומדברי רש"י בסוטה ניתן להסיק שמנחת חוטא של כהנים חייבת בהגשה לדעת רבי שמעון כיון שיש בה קמיצה.⁶³

61. רש"י כנראה סובר שאף רבנן מסכימים לסברא הזאת, ויתכן שלדעתם יש שני דינים של הגשה: הגשה בשאר מנחות שהיא תחילת קמיצה, והגשה במנחת כהנים שהיא דין במנחה כולה. ועיין תוספות מנחות ס ע"א ד"ה מנחת חוטא שמעלים שתי אפשרויות לגבי המקור להגשה במנחת כהנים לשיטת חכמים.

62. נפקא מינה נוספת הוא בהגשה של עצים לדעת רבי, עיין מנחות דף כ, ב תוספות שם (ד"ה לדברי רבי) וגר"ז מנחות ס, א (ד"ה שם במשנה ר"ש).

63. ועיין בכל זה בכנסת ראשונים מנחות דף ס, א הערה קיט.

יש להעמיק בשני כיוונים אלו. לפי הכיוון הראשון ההגשה היא פעולה שמכוונת כלפי החלק הגבוה של המנחה, כתחילת מעשה הקמיצה. לפי הבנה זאת, יש לראות בהגשה תחילת הקרבת הקומץ אל המזבח, וכעין עבודת ההולכה שלאחר הקמיצה. ובעצם ניתן לומר שעבודת ההולכה מחולקת לשני שלבים: בשלב הראשון מוליכים את הקומץ כחלק מהמנחה השלמה, ובשלב השני מוליכים את הקומץ באופן עצמאי. סיוע להבנה זאת עולה בדברי הרלב"ג על התורה שמונה את ההגשה כאחת מארבעת עבודות המנחה במקום עבודת ההולכה (ויקרא ב, ב):

ולזה יהיו במנחה ארבע עבודות דומות לארבע עבודות הנזכרות בעולה... ובמנחה הם קבלה והגשה וקמיצה והקטרה.

נראה שמשמעות מעשה ההולכה שמתקיים בקומץ ובמנחה יחד היא להורות על כך שהקומץ איננו חלק נפרד מהמנחה אלא הוא מייצג את המנחה כולה ונקרא "אזכרתה". לפי זה, הקטרת הקומץ על גבי המזבח היא קיום של הקרבה במנחה כולה. ונביא מדברי הגרי"ז במנחות (ט ע"א) שמעלה רעיון דומה בביאור שיטת ריש לקיש שסובר שמנחה שאבדה שייריה אין להקטיר את קומצה (ד"ה שם בגמרא אליבא דר"א):

ונראה לומר בזה דבהקטרת הקומץ יש שני דינים, דין הנוגע לעצמו דצריך להיות מוקטר דחל עליו דין הקטרה, ועוד חל על הקומץ דין הקטרה ביחס אל השירים דהשירים נקראין שהוקטר עליהן הקומץ, ובדין הקטרת הקומץ הנוגע לו בודאי כיון שנשאר כזית יש עליו דין הקטרה כמו בכל הזבחים, אבל בדין הקטרה ביחס אל השירים בזה פליגי דר"ל סובר עד דאיתא לכולה מנחה, פירוש דאם נחסר מן המנחה שוב אין הקטרת הקומץ מתייחסת להשירים.

לפי הכיוון השני ההגשה היא פעולה שמכוונת דווקא כלפי שיירי המנחה שניתנים לכהנים. הסבר הדבר הוא שההגשה היא פעולת הקרבה סמלית באותם החלקים שאינם מוקטרים על גבי המזבח. כעין זה עולה בדברי ה"הדר זקנים" מבעלי התוספות בביאור פשטי המקראות (הדר זקנים ויקרא ב, ח):

ומה שמגיש האפיות להראות שלצורך המזבח אפאן שלא יראה כאדם המתקן עצמו לאכול ואחר שולח מנות ועושה עיקר סעודתו לעצמו אין זה כבוד שמים לכך מגישן תחלה להראוי שיעקר המנחה לשמים.

ה"הדר זקנים" מעיר על כך שמצות ההגשה נאמרה במנחות האפיות, והוא מבאר שההגשה היא פעולה סמלית של הקרבה לגבוה שבאה להראות שאפיית המנחות נעשית לשם שמים ולא לצורך ההדיוט.

חיזוק אפשרי להבנה הזאת עולה בגמרא במנחות (סא ע"א) שקובעת שפעולת ההגשה נשלמת בהנחת המנחה על יסוד המזבח, והיא לומדת זאת מהיקש בין מנחה לחטאת שכשם שחטאת טעונה יסוד אף מנחה טעונה יסוד:

...והוא אמר: לפני ה' – יכול במערב! אמרי: ה"מ מנחה דאיכרי חטאת, וחטאת טעונה יסוד, וקרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד, אבל הכא לפני ה' קרינא ביה.⁶⁴

לפי זה, יש לראות את הקרבת המנחה כמחולקת לשני שלבים: השלב הראשון הוא הנחת המנחה השלימה על גבי יסוד המזבח וקיום מעשה הקרבה בשיריי המנחה שאינם עולים על גבי המזבח,⁶⁵ והשלב השני הוא הקטרת הקומץ בראש המזבח.⁶⁶

המשותף לשני הכיוונים בהבנת מהות ההגשה הוא ההבנה שמהותית קרבן המנחה מיועד כולו למזבח וזאת למרות שבפועל רק הקומץ מוקטר על גבי המזבח והשיריים נאכלים לכהנים. ואכן, הבנה זאת במהות המנחות מסתדרת היטב עם סדר הפרשיות בפרשת ויקרא שבו קרבן המנחה מופיע לאחר קרבן העולה ולפני שאר הזבחים.⁶⁷ נראה שסדר זה משקף את ההבנה שהמנחה היא כעין עולה שמוקרת כליל על גבי המזבח. לפי זה, מנחת הכהנים שמוקטרת כולה על גבי המזבח (ויקרא ו, טו) אינה מנחה יוצאת דופן השונה משאר המנחות, אלא היא מעידה על מהות שאר המנחות כקרבן כליל לגבוה.⁶⁸

---

64. והראשונים נחלקו בביאור ההיקש של הגמרא, רש"י (ד"ה ה"מ מנחה) מפרש שההיקש הוא לחטאת הבהמה שטעונה יסוד בשפיכת שירי הדם, ואילו רבינו חיים (מובא בשטמ"ק אות ח') לומד שההיקש הוא לחטאת העוף שטעונה יסוד בעבודת המיצוי שנעשית כנגד היסוד. רבינו חיים מסתמך על גרסתו בגמרא בזבחים דף סג ע"ב (מובא בתוספות שם ד"ה מה חטאת): "מה חטאת העוף טעונה יסוד...אף מנחה טעונה הגשה כנגד היסוד".

65. ויש להעיר שהדברים מסתדרים היטב לאור דבריו היסודיים של הגרי"ז בחיבורו על הרמב"ם שהיסוד הוא אחד ממוקדי ההקרבה במזבח העולה (הלכות מעשה הקרבנות ד"ה התוס' בזבחים): "ולפי זה נראה דהדין דכנגד היסוד אינו רק קביעת מקום בעלמא בהמזבח שזריקת הדם יהיה במזבח כנגד היסוד כי אם דהוא באמת חלות דין יסוד בהזריקה עצמה דהזריקה עצמה טעונה יסוד שעצם נתינת הדם יהיה על היסוד דוגמת שיריים וכלישנא דגמ' דעולה טעונה יסוד ואף שזריקת הדם אינו על היסוד עצמו כי אם על הקיר הזקוף מ"מ גם זה מקרי נתינה על היסוד...".

66. ויש להזכיר בענין הזה את המימרא של חז"ל במנחות דף קי ע"א: "בכל מקום מוקטר מוגש לשמי...אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן: אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום, מעלה אני עליהן כאילו מקטירין ומגישין לשמי".

67. ויקרא פרק א עוסק בקרבן העולה ופרק ב בקרבן המנחה ופרקים ג עד ה בקרבנות השלמים החטאת והאשם.

68. להשלמת המהלך נביא את דברי הנצי"ב בענין מהות אכילת הכהנים בשיריי המנחות (העמק דבר ויקרא ו, י, ועיין גם העמק דבר ויקרא ב, ג): "נתתי אתה מאשי. כי שני אופני קדשי המקדש ניתן לכהנים, חזה ושוק שהמה קדשים קלים, ומכל מקום ניתנו לכהנים... משא"כ בשר חטאת ואשם לא היה ראוי להקטיר לגבוה, אלא משום שהמה קדש קדשים, על כן לא זכו בעלים לאכלם אלא זכר שבכהנים לבד, וקאמר דשיריי מנחה יש בו שני הטעמים יחד, חלקם נתתי אותה מאשי, היה ראוי להקריב הכל כמו מנחת כהנים, אלא ניתן חלק גבוה להם, וזהו טעם על איסור חימוץ, דמשום שהוא חלקם מאשי ה' יש להם חומר לענין חימוץ כאשי ה'". וכעין זה גם בפירושו הבכור שור (ויקרא ו, טז): "וכל מנחת כוהן כליל. דאם אינה כליל, אלא אוכל המותר מן זה הדירין לפני המקום, מה שקומץ

2. תורת המנחות

המשניות במנחות פרק ה' מביאות רשימה של מנחות שטעונוות הגשה:

אלו טעונוות הגשה ואינן טעונוות תנופה מנחת הסלת והמחבת והמרחשת והחלות והרקיקין מנחת כהנים מנחת כהן משיח מנחת גוים מנחת נשים מנחת חוטא... מנחת העומר ומנחת קנאות טעונוות תנופה והגשה.

מרשימה זאת ניתן להבין שההגשה נאמרה במנחות הבאות מהסולת בלבד. הסיבה לכך פשוטה לכאורה: הגשה היא הלכת מנחות מובהקת ומנחות מוגדרות כקרבת הבא מהסולת, וכמבואר בפסוק בויקרא פרק ב': "ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' סולת יהיה קרבנו..." (ויקרא ב, א).

אמנם, הגמרא במנחות (כ ע"ב) מביאה את שיטת רבי לפיה עצים נקראים מנחה וטעונוים הגשה:

רבי אמר: עצים קרבן מנחה הן, וטעונוין מלח וטעונוין הגשה.

מבואר בשיטת רבי שדין הגשה קיים בכל דבר הקרוי מנחה, ואף שאיננו בא מהסולת. רש"י (ד"ה קרבן) מפרש שרבי לומד את שיטתו מייטור בפסוקים בפרשת צו שעוסקים בקרבן המנחה:

קרבן – נפש כי תקריב קרבן מנחה וגו'.

בשלוש אצבעותיו דבר מועט הוא זה, דבשלמא ישראל מביא מנחתו ומקטיר הקומץ והשאר אוכלים הכהנים, שהם משרתים של הקדוש ברוך הוא, ונמצאת כולה דורון, אבל כוהן כיון דהוא עצמה אוכלה, מה דורון הביא בכריסיה אוכליה, ולכך כולה כליל".

ואכן, מצאנו מספר דינים שנאמרו בשיירי המנחות שנותנים להם ביטוי של "חלק גבוה". הראשון הוא איסור חימוץ שנאמר לגבי השיירים (מנחות נה ע"א). שנית, הגמרא במנחות (כ ע"א) מביאה דרשה מיוחדת למעט את השיירים ממליחה, ומשמע שבאופן עקרוני שייכת מליחה בשיירים. ואכן, הרא"ה בבדק הבית (בית ג' שער ג') נוקט שאף למסקנת הסוגיא יש מצות מליחה בשיירי המנחות אלא שאינה מעכבת (ועיין רע"ב מנחות ג, ב וחתם סופר חולין יד ע"א ד"ה ותירצו התוס'). שלישית, הרמב"ם מונה את מצות אכילת שיירי המנחות כמצוה נפרדת ממצות אכילת בשר הזבחים (ספר המצות עשין פח' ופט', הלכות מעשה הקרבנות י, א-ב), ויתכן שלדעתו שתי האכילות נבדלות במהותן ואכילת שיירי המנחות נתפסת כתחליף להקרבת הקרבן, וכדברי הנצי"ב לעיל (ועיין עוד בזה בספרא צו פרשתא ב' פרק ב' אות יא', בבלי יבמות מ ע"א ומנחות חינוך מצוה קלד', יומא לט ע"ב ושו"ת בית הלוי חלק א' סימן ב', ומנחת אשר פרשת צו סימן ט'). ואף שאין איסור לערב דבש בשיירים בשונה מהקומץ, אין בזה סתירה לדברינו שכן יתכן שאיסור דבש תלוי במציאות על המזבח בפועל, ואכמ"ל. וידידי ר' שלמה ליפשיץ נ"י הוסיף שלפי המהלך הזה מסתבר שמנחת חוטא שונה עקרונית משאר המנחות והיא חלק ממערכת החטאות, ולכן לשיטת רבי שמעון ובנו רבי אליעזר (מנחות דף עב ע"ב ועד ע"א) מנחת חוטא של כהנים נקמצת ונשרפת ואינה עולה כליל על המזבח כשאר מנחות כהנים, ואכמ"ל.

המקור לדברי רש"י הוא התורת כהנים בפרשת ויקרא, אלא שבתורת כהנים מבואר שיש קרבנות נוספים שנלמדים מייחור זה מלבד קרבן העצים (ספרא ויקרא דבורא דנדבה ח, ט אותיות ג'-ז):

קרבן מנחה, מלמד שהיחיד מתנדב לבונה... תלמוד לומר קרבן, מלמד שהיחיד מתנדב לבונה מכמה לא יפחות מקומץ... ומנין שהיחיד מתנדב יין... תלמוד לומר קרבן מלמד שהיחיד מתנדב יין מכמה לא יפחות משלשת לוגין... ומנין שהיחיד מתנדב שמן, הוא הדין והיא התשובה תלמוד לומר קרבן... ומנין שהיחיד מתנדב עצים תלמוד לומר קרבן מלמד שהיחיד מתנדב עצים מכמה לא יפחות משני גזירין.

התורת כהנים לומד מהמילים קרבן מנחה שניתן להביא קרבנות מיין, שמן, עצים ולבונה, ולכאורה מבואר מכך שקרבנות אלו מוגדרים כמנחות. הוכחה לכך עולה בהמשך התורת כהנים שקובע שקרבנות אלו אינם באים בשותפות (ספרא ויקרא דבורא דנדבה ח, י אותיות ה'-ו):

תלמוד לומר קרבנו היחיד מביא מנחה נדבה ואין השותפין מביאים מנחה נדבה. כשם שאין שנים מביאין מנחה נדבה כך אין מביאין לא יין ולא לבונה ולא עצים אבל מתנדבין עולה ושלמים ובעוף אפילו פרידה אחת.

הלכה זו שאין מביאים מנחות בשותפות היא דין ייחודי למנחות, ומכך שהתורת כהנים מיישם אותה גם בקרבנות אלו ניתן להוכיח שגם הם מוגדרים כמנחות.⁶⁹ מבואר אפוא בתורת כהנים שחז"ל הרחיבו את הגדרת מנחות וכללו בה את כל הקרבנות שבאים מהצומח.⁷⁰

נפקא מינה נוספת היא שכשם שלדעת רבי עצים קרויים מנחה ולכן טעונים הגשה כך מסתבר שלדעת התורת כהנים השמן היין ולבונה שקרויים מנחה מחויבים אף הם בהגשה. ואכן, הגרי"ז בחידושויו למנחות (סא ע"א) מעלה אפשרות זאת, אלא שהוא כותב שמדברי הרמב"ם מוכח שאין בהם דין הגשה:

---

69. ויש לעיין מדוע התורת כהנים משמיט דין זה לגבי שמן, ויתכן שקטע זה בתורת כהנים נאמר לדעת רבי עקיבא שסובר שאין מנדבים שמן (משנה מנחות יב, ה).

70. אמנם, יש להעיר שהבבלי במנחות קז ע"א מביא כמקור לכך שמתנדבים יין את המילה "אזרח" שנאמרה לגבי נסכי היין, ואת הדרשה של התורת כהנים מ"קרבן מנחה" הוא מביא לגבי נדבת השמן בלבד. ולגבי קרבן עצים, הרמב"ם (פירוש המשניות יג, ג) ורבינו גרשום (מנחות קז ע"א) חולקים על רש"י ומביאים כהמקור לשיטת רבי את הפסוק "אדם כי יקריב מכם קרבן" (ויקרא א, ב) שנאמר לגבי כלל הקרבנות. בנוסף לכך, הרמב"ם פוסק את ההלכה שמנחות אינן באות בשותפות בהלכות מעשה הקרבנות יד, ב ומסתימת לשונו עולה שמדובר בדין מיוחד במנחות סולת שאינו קיים בנדבות אחרות. אם כן, מבואר בכל המקורות האלו נגד הקו שעולה בתורת כהנים, ועיין בדברינו להלן בביאור שיטת הרמב"ם.

לענין הגשה יש לעיין איך יהיה הדין בלבונה אם תבעי הגשה או לא, והנה הר"מ בהל' מעה"ק (פ"ט"ז הלי"ד) פסק בקרבן שמן דלא בעי הגשה, וצ"ע דמ"ש מקרבן עצים לרבי דבעי הגשה ה"נ שמן לר"ש אמאי לא תהוי בה הגשה, וצ"ע.

נראה שלדעת הרמב"ם רק קרבנות שבאים מהסולת מוגדרים כמנחות, וכמבואר בדבריו בהלכות מעשה הקרבנות (יג, ב):

המנחות הם מן הקרבנות... וכל המנחות סולת חיטין חוץ ממנחת סוטה ועומר התנופה שהם מן השעורים.

מאחר שכך, הרמב"ם סובר שדין הגשה, דין מנחות מובהק, נאמר בקרבנות הסולת בלבד ולא בשמן או בלבונה. כך מבואר בדבריו בהמשך הפרק כאשר הוא מביא את דין הגשה לגבי מנחות בלבד, והכוונה למנחות הבאות מסולת. אולם, לשיטת התורת כהנים שהגדרת מנחות כוללת את כל סוגי הקרבנות שבאים מהצומח, ניתן בהחלט להעלות על הדעת שדין הגשה נאמר בכל הקרבנות הקרויים מנחות ואף בין, בשמן ובלבונה.

בהסבר שיטת התורת כהנים יש לעיין בדבריו המחודשים של הרמב"ם בהלכות מעילה ו, יא בענין חיוב מעילה במשתמש במעות הקדש:

המוציא מעות הקדש בצרכיו על דעת שהן חולין אף על פי שלא הוציאן בדברי חול מעל, כיצד המביא חטאתו ואשמו ופסחו מן ההקדש וכן מחוסר כפרה שהביא כפרתו מן ההקדש מעל, וכולם אין מועלין עד שיזרק הדם, לפיכך המביא מנחות ונסכים ולחם תודה מן ההקדש אף על פי שעבר עבירה לא מעל שאין כאן זריקת דם לכפר עליו.

בהלכה זאת הרמב"ם קובע שאדם שקונה את קרבנותיו מכספי הקדש עובר במעילה כיון שנהנה מכפרת הקרבן. אמנם, הרמב"ם מגביל את הדין למיני זבחים בלבד כיון שיש בהם זריקה מכפרת, אך אדם שקונה מנחות ונסכים ממעות הקדש אינו מועל כיון שאין בהם זריקה.⁷¹ האחרונים הקשו על דברי הרמב"ם שהרי במנחות יש את הקטרת הקומץ שמקבילה לזריקת הדם בזבחים, ומהו אפוא ההבדל בין זבחים ומנחות. הקהילות יעקב בזבחים סימן ו' מבאר את דברי הרמב"ם באמצעות חילוק עקרוני בין זבחים למנחות:

71. אמנם, יש לציין שמדויק לשון הרמב"ם עולה שחיוב מעילה נאמר בקרבנות החטאת, האשם והפסח בלבד ולא בשאר סוגי הזבחים כגון העולה והשלמים. ובנוסף, מסתימת לשונו משמע שפטור ממעילה בכל סוגי המנחות, ואפילו במנחת חוטא שבאה על חטא. יש להזכיר זאת מהטעם של הרמב"ם, שכן אם כוונת הרמב"ם למנחות הנדבה בלבד אז מדוע יש צורך בטעם שאין בהם זריקת דם לכפר הרי ניתן להסתפק בכך שמנחות נדבה הם כמו זבחי נדבה שאין בהם מעילה. ובמילים אחרות, מטעמו של הרמב"ם מבואר שעיקר החילוק אינו בין קרבנות שבאים בחובה לקרבנות שבאים בנדבה אלא בין הזבחים שיש בהם דם למנחות ונסכים שאין בהם דם, ועיין בהערה הבאה.

וביאור הדברים נראה דהא דלא מעל בהביא קרבנו ממעות הקדש עד שיזרוק עליו את הדם הוא משום דמה שמשמש בהמעות לקנות קרבנות אין זה "הוצאה" מרשות הקדש כיון שגם הקרבן הוא להקדש ורק משום "הנאה" מתחייב מעילה והנאה ליכא עד שעת זריקת הדם דאז הוא מתכפר ואיכא הנאה... ומשום הכי מסביר בזה הרמב"ם ז"ל הא דבהביא מנחות ממעות הקדש לא מעל והוא משום דבמנחות ליכא זריקת דם לכפר ואין כאן הנאת כפרה ומשמע מזה דבהקרבנות מנחה ליכא שום כפרה כלל רק מצוה בעלמא הוא והקטרת הקומץ נקראת אזכרתה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח.

הקהילות יעקב טוען שזבחים באים לכפרה ואילו מנחות אינם באים לכפרה אלא לנחת רוח.⁷² נראה להסביר את הדברים על פי דבריו היסודיים של הרמב"ן על התורה (ויקרא א, ט) שכותב שיש שני טעמים לקרבנות: "נפש תחת נפש" ו"ריח ניחוח". הזבחים הם "מיני דמים"⁷³ ומטרתם ויעודם היא הכפרה כ"נפש תחת נפש", וכלשון הפסוק "כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר" (ויקרא יז, יא). לעומת זאת, המנחות שאינן "מיני דמים" אינן נפש תחת נפש והן אינן באות לכפרה אלא לדורון וריח ניחוח.

נראה שהבנה זאת של המנחה כקרבן שמיועד לדורון תוכל להסביר מספר היבטים ייחודיים. למשל, מנחה אינה באה בשותפות משום שהיא באה כדורון ולכן יש חשיבות שתהיה אישית ולא בשותפות. בנוסף לכך, אנו מוצאים במנחות סוגים רבים ומגוונים של קרבנות נדבה, פירוט וגיוון שלא מצאנו דוגמתו בזבחים, והגמרא במנחות (קד ע"ב) מתארת זאת כחמישה מינים של דורון שאדם מביא בפני הקב"ה:

א"ר יצחק: מה נשתנית מנחה שנאמר בה חמשה מיני טיגון הללו? משל למלך בשר ודם שעשה לו אוהבו סעודה ויודע בו שהוא עני, אמר לו: עשה לי מן חמשה מיני טיגון כדי שאהנה ממך [רש"י ד"ה שאהנה ממך – כלומר שתקובל לפני בהן].

נוסיף, שמאחר שהמנחה באה כדורון הרי שאופן עשייתה מקבל משנה חשיבות, שכן השקעה בהכנת דורון חשובה לא פחות מעצם נתינתו. ונוסיף שהמונח מנחה בתורה פירושו

---

72. בהמשך דבריו הקהילות יעקב כותב שהבנה זאת נכונה לגבי מנחות הנדבה בלבד אך מנחת חוטא מכפרת: "זהנה זה ודאי דמנחת חוטא מכפרת כדכתיב בהדיא בתורה וצ"ל להרמב"ם ז"ל דמה ששינו בתוספתא דאם הביא מנחות מהקדש לא מעל זהו בכל מנחות מלבד מנחת חוטא".

נמצא אם כן שלדעת הקהילות יעקב עיקר החילוק הוא בין מנחות נדבה שאין בהם כפרה כלל לבין כלל סוגי הזבחים ואפילו זבחי הנדבה כגון העולה והשלמים שיש בהם רמה מסוימת של כפרה (שכן אם כוונתו להשוות לזבחי החובה בלבד אין בכך כל חידוש, ולא מדובר בחילוק בין זבחים ומנחות אלא בין נדבה וחובה וכפי שביארנו לעיל). אמנם, כבר הערנו לעיל שמדברי הרמב"ם לא משמע כן, אלא מהרמב"ם משמע שעיקר החילוק הוא בין זבחים שבאים חובה לבין כלל המנחות ואפילו מנחת חוטא, ועיין עוד בדברינו להלן.

73. בבלי זבחים פט ע"א, ורש"י במנחות ח ע"ב מפרש: "חמורה כפרתן דעיקר כפרה בדם".

דורון, וכדוגמת הפסוק בפרשת וישלח: "אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני" (בראשית לב, כא). וכן עולה מדברי רש"י על התורה שמבאר שקומץ נקרא אזכרה משום "שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח".

אמנם, טענת הקהילות יעקב לפיה תפקיד המנחה הוא דורון בלבד ולא כפרה מחודשת למדי ולכאורה נסתרת מסוגיות רבות שמניחות שהמנחה כזבח באה לריצוי ולכפרה,⁷⁴ ואף בעל הקהילות יעקב עצמו מסיים "וכל הדברים...אכתי אינם מבוררין ליי".⁷⁵ לכן נראה לבאר אחרת⁷⁶ ולטעון שאף שהמנחות והזבחים באים לכפרה אופן כפרתם שונה מהותית. בזבחים שהם "מיני דמים" הכפרה היא היעד העיקרי של הקרבן, והכפרה באה כתוצאה ישירה מהקרבת הקרבן. מאחר שכך, קניית זבחים ממעות הקדש נחשבת שימוש במעות הקדש לצורך הנאת כפרה ומחייבת במעילה. לעומת זאת, במנחות היעד העיקרי של ההקרבה איננו הכפרה אלא הדורון והנחת רוח, והכפרה היא תוצאה צדדית של הדורון וכעין "כפרה מקופיא". ולכן הקונה מנחות ממעות הקדש אינו משתמש במעות הקדש לצורך הנאת כפרתו אלא לצאת ידי מצוותו, והכפרה באה ממילא.⁷⁷

באמצעות הבנה חדשה זאת במהות המנחה נראה לבאר את שיטת התורת כהנים לפיה כל סוגי הקרבנות הבאים מהצומח נקראים "מנחות", ולא רק הקרבנות שבאים מהסולת. המשותף לקרבנות אלו הוא שהם אינם "מיני דמים", ולכן עיקר יעודם אינו כפרה כזבחים

אמנם, יש להעיר שהגמרא במנחות (קד ע"ב) כותבת: "מי דרכו להביא מנחה? עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני", וקצת משמע שיש רעיון של "נפש תחת נפש" אף במנחות.
74. הגמרא במנחות (סג ע"א) קובעת שמנחת המרחשת באה על "רחושי לב" והמחבת באה על "מחבואי הפה" (ועיין מהרש"א שם). וכן הגמרא במגילה (טו ע"א) אומרת ש"בזמן שבית המקדש קיים מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה". וכן הגמרא בזבחים (פט ע"א) אומרת שהעופות קודמים למנחות בגלל שהם "מיני דמים" ורש"י מפרש ש"כפרתן מרובה", ומשמע שיש בכל זאת כפרה במנחה. וכן הגמרא במנחות (עג ע"א) שאומרת שהמקור לכך ששיירי המנחות נאכלים לכהנים הוא מהפסוק "ואכלו אותם אשר כופר בהם". וכן עולה מדין פיגול שקיים במנחות כמו בזבחים ונאמר בו דין של "כהרצאת כשר כן הרצאת פסול". ויש להוסיף שרוב הסוגיות הללו עוסקות אף במנחת נדבה.

75. ועיין פניני קהילות יעקב על סדר הש"ס סימן יא'.

76. פירשנו כאן על פי דרכו של הגרי"ז (זבחים דף פט ע"א) שמבאר שלגבי קרבנות החובה שבאים לכפרה יש הבדל עקרוני בין אופן כפרת הזבחים לאופן כפרת המנחות: "מתני' העופות קודמין למנחות מפני שהם מיני דמים. ופרש"י מפני דכפרתן מרובה וכו', ואפשר לומר עוד על פי מה שכתב הרמב"ם בהל' מעילה (פ"ו ה"א)... הרי דאיכא דין ריצוי מיוחד בדם דכתיב ביה ואני נתתי לכם את המזבח לכפר".

77. ואח"כ מצאתי כדברינו בשו"ת דבר יהושע חלק ב סימן קכ ועיי"ש באריכות דבריו.

אלא דורון ונחת רוח כמנחות. מאחר שכך, דיני המנחות הייחודיים שמעצבים את המנחה בקרבן של דורון ונחת רוח קיימים אף בקרבנות אלו.⁷⁸

אם כנים הדברים, ניתן לבאר כך אף את מהות ההגשה, מדיני המנחות המובהקים. ההגשה היא צורת הקרבה שמיוחדת לקרבן שבא לדורון ונחת רוח, שבתחילה מגישים את הקרבן אל יסוד המזבח ולאחר מכן מעלים אותו להקטרה על ראש המזבח. פעולת ההגשה אינה מתמקדת אפוא בחפצא הניתן אלא דוקא בגברא הנותן, וההגשה היא פעולה טקסית שבה הכוהן מתקרב אל המזבח ומניח את הדורון לפני שולחנו של מקום.⁷⁹

כך ניתן לבאר את שיטת רבנן (מנחות ס ע"א) שמחייבת הגשה אף במנחת כהנים שעולה כליל על גבי המזבח. מצד החפצא הניתן אכן אין משמעות להגשה בדבר שמוקטר כולו על גבי המזבח,⁸⁰ אך מאחר שעיקר מהות ההגשה היא מצד נתינת הגברא הרי שאף במנחות שעולות כליל על המזבח יש משמעות להגשה, לכך שהאדם ניגש אל המזבח ומניח שם את מנחתו שמיועד לדורון ולנחת רוח.

ה. סיכום

פתחנו את המאמר עם שתי הבנות בסיסיות בשאלת היחס בין התנופה להגשה. הבנה אחת רואה אותן כזהות במהותן, והבנה שניה מחלקת ביניהן. כדי לבחון גישות אלו עסקנו באופי חובת התנופה והעלינו ארבע שיטות מרכזיות: שיטת רש"י וריטב"א שהתנופה היא חובת הבעלים; שיטת המהרי"ט שהיא חובת הכוהן; שיטת התוספות במנחות שהיא חובת הבעלים והכוהן, ושיטת התוספות בקידושין שהיא חובת הקרבן. לאחר מכן עסקנו במהות פעולת התנופה והעלינו שלוש הבנות מרכזיות במהותה, הבנות שמשפיעות על הגישות השונות לאופי חיובה: הראשונה, התנופה היא סיום תהליך הבאת הקרבן אל המקדש וככזאת היא מוטלת על בעלי הקרבן. השנייה, התנופה היא תחילת מעשה ההקרבה של הקרבן וככזאת היא מוטלת על הכוהן המקריב ואולי גם על בעלי הקרבן. השלישית, התנופה מסיימת את פעולת ההקדשה של הקרבן וקובעת את זהותה ועל כן מדובר בחובת הקרבן.

78. נציין שבפסוקים בפרשת ויקרא פרק ב, המנחה קרויה "קרבן", וכן כותב הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות פרק יב: "המנחות הם מן הקרבנות". אולם, מסכת זבחים בתוספתא נקראת "מסכת קרבנות" (אך עיין בהערות של האור הגנוז על התוספתא), וקצת משמע מכך שרק הזבחים נקראים קרבנות אך המנחות הן פרשה עצמאית ונפרדת.

79. יש לציין את דברי הר"ש משאנץ שכותב שמצות ההגשה היא פעולה מיוחדת שגורמת לבעלים להיזכר לטובה בפני הקב"ה (פירוש הר"ש משאנץ לספרא ויקרא דבורא נדבה ט, י אות יב): "זוכרים בה. כשהכוהן עושה בה מצות הגשה למזבח נזכרים בה הבעלים לטובה שמחפשים זכויותיו ומכריעים אותו לכף זכות דכתיב ונזכרתם לפני ה' אלקיכם".

80. שכן ההגשה היא רק פעולה סמלית של הקרבה ואינה נצרכת בקרבן שעולה כליל על גבי המזבח.

בהמשך המאמר עסקנו באופי פעולת ההגשה וראינו שיש מחלוקת בין הראשונים בשאלה האם ההגשה מוגדרת כעבודה. הרמב"ן ורש"י סוברים שהיא מוגדרת כעבודה ולכן היא מחייבת כהונה. מאידך, התוספות סוברים שהיא אינה עבודה וחובת הכהונה נובעת מהקירוב אל המזבח. בהמשך הוכחנו שלרמב"ם שיטה שלישית בהבנת ההגשה, ולדעתו היא מוגדרת כעבודת ה"גברא" וכפעולה טקסית של קירוב למזבח ולא כעבודת ה"חפצא", ולכן חובת הכהונה מעכבת את כשרות העבודה ולא את כשרות הקרבן. בסוף חלק זה העלינו שלדעת כל הראשונים ההגשה מוגדרת כתחילת ההקרבה, והמחלוקת מתמקדת בשאלה האם ההגשה זהה לעבודות נוספות שמקמיצה ואילך או שמדובר בעבודה נחותה.

לאחר מכן, חזרנו לעסוק ביחס שבין ההגשה לתנופה והעלינו שני כיוונים. האחד לפיו מהותן זהה ושתיהן מוגדרות כעבודות בקרבן וכתחילת ההקרבה. השני לפיו יש בניין הבדל מהותי: התנופה מסיימת את תהליך הבאת הקרבן אל המקדש, וההגשה היא תחילת הקרבת הקרבן. באמצעות חילוק זה הסברנו שלושה הבדלים בין התנופה להגשה. הראשון, מקום ההגשה והתנופה: התנופה מתקיימת בכל העזרה ואילו ההגשה במערב דווקא. השני, מיקום ההגשה והתנופה בסדר הפעולות שנעשות בקרבן: התנופה קודמת להגשה בשל שייכותה לתהליך ההבאה ולא לסדר ההקרבה. השלישי, סוגי הקרבנות שטעונים הגשה ותנופה: ההגשה נאמרה בקרבנות שעולים על גבי מזבח בלבד, וזאת לעומת התנופה שנאמרה גם בקרבנות שאינם קרבים על גבי המזבח.

בחלק השני של המאמר התמקדנו בהגשה, ועסקנו בכיוונים שונים בהבנת מהותה. בתחילה העלינו שני כיוונים מרכזיים בהבנתה. הראשון, ההגשה מכוונת כלפי החלק הגבוה של המנחה והיא מעין עבודת הולכה של הקומץ יחד עם המנחה כולה. לפי זה הסברנו שההגשה באה להורות שהקומץ מייצג את המנחה כולה, ושהקרבת הקומץ היא הקרבת המנחה כולה. השני, ההגשה מכוונת כלפי שיירי המנחה והיא משמשת כפעולת הקרבה סמלית בחלקים שאינם עולים על המזבח להקטרה. בסוף חלק זה העלינו ששני הכיוונים נובעים מיסוד משותף לפיו המנחה כולה מיועדת להקרבה על גבי המזבח, וכדין העולה.

בחלק האחרון העלינו הבנה נוספת במהות ההגשה וביססנו אותה על חילוק יסודי בין הזבחים למנחות. הזבחים הם "מיני דמים" ולכן הם מיועדים לכפרה כ"נפש תחת נפש". לעומת זאת, המנחות אינן "מיני דמים" ולכן הן אינן באות לכפרה אלא לדורון וריח ניחות. חילוק זה מיוסד על דברי הרמב"ם המחודשים בהלכות מעילה לפיהם המשתמש במעות הקדש לקניית זבחים מועל כיון שיש בו זריקת הדם לכפר, אך הקונה מנחות ונסכים ממעות הקדש אינו מועל כיון שאין בו זריקת הדם לכפר. כך הסברנו את שיטת התורת כהנים לפיה המונח מנחות כולל בתוכו לא רק את הקרבנות שבאים מסולת אלא את כל סוגי הקרבנות שבאים מהצומח ואינם מיני דמים. ולסיום, הצענו שההגשה היא פעולה טקסית של נתנה שמבטאת את ייחודיות קרבן המנחה כדורון וריח ניחות.